

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1938:60
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

TILL

REVIDERAD
FORNMINNESLAGSTIFTNING

M. M.

AVGIVET AV

KULTURMINNESVÅRDSSAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 3 8

Statens offentliga utredningar 1938

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående omorganisation av polisskolan i Stockholm m. m. Idun. (4), 107 s. S.
2. Förslag till revision av den svenska kyrkohandboken. Av E. Eidem. Uppsala, Almqvist & Wiksell. vij, 303 s. E.
3. Byggnadsindustrien i Sverige. 2. Arbetsgivares och löntagares inkomster. Idun. vij, 198 s. S.
4. Byggnadsindustrien i Sverige. 3. Arbetslöshetens omfattning och växlingar. Idun. vij, 202 s. S.
5. Betänkande med utredning och förslag rörande produktions- och avsättningsförhållandena inom trädgårdsnärningen. Marcus. 314 s. Jo.
6. Betänkande i näringsfrågan. Marcus. 173, 251* s. S.
7. Betänkande angående barnbeklädnadsbidrag m. m. Marcus. 133, 18* s. S.
8. 1936 års yrkeskolsakkunniga. Betänkande med förslag rörande omorganisation av vissa delar av tekniska skolan i Stockholm. Heggström. viij, 455 s. 2 bil. E.
9. Utåtående rörande flottans fartygstyper m. m. Norstedt. 71 s. F6.
10. Byggnadsindustrien i Sverige. 1. Allmän översikt, yttranden och förslag. Idun. xvij, 741 s. S.
11. Riktlinjer för en lagstiftning om ägareförbehåll och avbetalningsköp. Av F. Schmidt. Norstedt. 64 s. Ju.
12. Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet & landsbygden enligt beredningsmännornas förslag vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. Heggström. 89 s. Fi.
13. Betänkande angående förvärvsarbetande kvinnors rättsliga ställning vid äktenskap och barnsörd. Marcus. 52 s. S.
14. Betänkande och förslag angående skolöverstyrelsens organisation. Heggström. ix, 396 s. E.
15. Betänkande angående landsbygdens avfolkning. Marcus. 208, 89* s. S.
16. Betänkande och förslag angående verksamheten vid kungl. dramatiska teatern, dess förvaltning och ledning. Heggström. 78 s. E.
17. Betänkande med förslag till lotteriförordning m. m. Marcus. 70 s. H.
18. Betänkande med förslag till lag om frivillig pensionering av i enskild tjänst anställda m. m. Beckman. 121 s. Ju.
19. Yttrande med sociala synpunkter på befolkningsfrågan. Marcus. 52, 10* s. S.
20. Betänkande angående barnkrubbor och sommarkolonier m. m. Marcus. 76, (2), 16* s. S.
21. Arbetslöshetsräkningen den 31 augusti 1937. Del 1. Beckman. 254 s. S.
22. Betänkande med förslag till reformerad hyreslagstiftning. Norstedt. 278 s. Ju.
23. Betänkande med förslag till lag om enskilda vägar m. m. Beckman. 229 s. K.
24. Betänkande med vissa demografiska utredningar. Marcus. 200 s. S.
25. Betänkande med förslag till lag om villkorlig frigivning m. m. Norstedt. 77 s. Ju.
26. Betänkande med utredning och förslag angående centrala verkstadsskolor m. m. Idun. (2), 320 s. E.
27. Betänkande med förslag till trafikförsäkringslag jämte därmed sammanhängande författningar. Norstedt. 139 s. Ju.
28. 1936 års järnvägskommitté. Betänkande rörande åtgärder för enhetliggörande av det svenska järnvägsnätet. Norstedt. 276 s. K.
29. Betänkande med utredning och förslag angående intagning av elever i första klassen av de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. Idun. 216 s. E.
30. Betänkande jämte lagförslag angående läringsutbildningen inom hantverket och den mindre industrien. Idun. 159 s. H.
31. Försöksutredning beträffande omfattningen av yrkesmässig godstrafik med automobil eller släpvagn under år 1937. Beckman. 211 s. K.
32. Betänkande med utredning och förslag angående begynnelsepråket i realskolan. Heggström. 223 s. E.
33. Betänkande och förslag rörande den andliga vården inom försvarsväsendet. Beckman. 95 s. F6.
34. Den statliga egnahemsverksamheten. Marcus. viij, 681 s. Jo.
35. Betänkande och förslag angående uträkning av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. Idun. 102 s. E.
36. Betänkande med förslag rörande djurskyddslagstiftning. Marcus. 154 s. Ju.
37. Normalbestämmelser för järnkonstruktioner till byggnadsverk (järmbestämmelser). Tredje omarbetade upplagan. Beckman. 83 s. K.
38. Betänkande med förslag till ändringar i arrendelagstiftningen. Marcus. 492 s. Jo.
39. Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödande av privatflygningens utveckling i Sverige. Beckman. 107 s. K.
40. Betänkande med utredning och förslag rörande statsbidrag till anordnande av bostäder åt äldre och ånkor i s. k. pensionärshem. Idun. 98 s. S.
41. 1936 års uppborrdskommitté. Betänkande med förslag till omorganisation av uppborrdsväsendet och folkbokföringen m. m. Del 2. Folkbokföringen. Marcus. vj, 400 s. Fi.
42. Betänkande med utredning och förslag angående åtgärder till den svenska exportnäringens främjande. Idun. 119 s. H.
43. Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. 1. Lagtext. Norstedt. vj, 150 s. Ju.
44. Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. 2. Motiv m. m. Norstedt. 619 s. Ju.
45. Betänkande med förslag angående reglering av strandbebyggelsen m. m. Beckman. 66 s. S.
46. 1936 års uppborrdskommitté. Betänkande med förslag till omorganisation av uppborrdsväsendet och folkbokföringen m. m. Del 1. Uppborrdsväsendet. Marcus. vj, 400 s. Fi.
47. Betänkande angående gift kvinnans förvärvsarbete m. m. Marcus. 496 s. Fi.
48. 1936 års uppborrdskommitté. Betänkande med förslag till omorganisation av uppborrdsväsendet och folkbokföringen m. m. Del 3. Organisation och kostnader. Marcus. iv, 164 s. Fi.
49. 1936 års yrkeskolsakkunniga. Betänkande med förslag angående utbildningen av lärare i teckning och i slöjd samt för yrkesundervisningen. Heggström. viij, 216 s. E.
50. Betänkande angående utbildningen av lärare vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. Idun. 351 s. E.
51. Uppborrds- och folkbokföringsreformen. Marcus. 34 s. Fi.
52. 1936 års lönekommitté. Betänkande med förslag till civilt icke-ordinariereglemente. Norstedt. 92 s. Fi.
53. Utredning rörande skogsnäringens ekonomiska läge med förslag till åtgärder för höjande av näringens bärkraft. 1. Förberedande undersökningar och uttalanden. (1936 års skogsutrednings betänkande nr 1.) Idun. 115 s. Jo.
54. Betänkande med utredning och förslag angående överstyrelse för yrkesutbildning. Idun. 158 s. E.
55. 1936 års lönekommitté. Betänkande med förslag till militärt avlöningsreglemente. Idun. 439 s. Fi.
56. Betänkande med förslag till lag om förhållningsrätt för kommunala tjänstemän. Norstedt. 86 s. S.
57. Slutbetänkande avgivet av befolkningskommissionen. Marcus. 157 s. S.
58. Utredning rörande skogsnäringens ekonomiska läge med förslag till åtgärder för höjande av näringens bärkraft. 2. Åtgärder för främjande av en ändamålsenlig yrkesproduktion. (1936 års skogsutrednings betänkande nr 2.) Idun. 418 s. Jo.
59. Betänkande med förslag till förordning angående yrkesmässig biltrafik m. m. Heggström. vj, 385 s. K.
60. Betänkande med förslag till reviderad formminneslagstiftning m. m. Beckman. 49 s. E.

Anm. Om särskild tryckort är angivet, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = eklestiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgavs utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1938:60
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

TILL

REVIDERAD
FORNMINNESLAGSTIFTNING

M. M.

AVGIVET AV
KULTURMINNESVÅRDSSAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1938
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
[2521 38]

STATES OF NEW YORK
OFFICE OF THE COMPTROLLER

REPORT MADE TO THE SENATE

RECEIVED

FORN MINISTERS ASSISTANTS

1877

STATE OF NEW YORK

PRINTED BY THE STATE

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.

Enligt nådiga beslut den 11 oktober 1930 och den 27 mars 1936 tillkallade sakkunniga för utredning av frågan angående kulturminnesvården, vilka tidigare avlämnat förslag till omorganisation rörande de statliga kulturminnesvårdande centrala institutionerna samt förslag till provinsmuseernas organisation och ställning till kulturminnesvården, få härmed värdsamt överlämna

1:o) förslag till lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider;

2:o) förslag till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet;

3:o) förslag till kungörelse angående vården av kyrka tillhörig lös egendom m. m.;

4:o) förslag till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader;

5:o) förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 75 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation; samt

6:o) förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 11:o) lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt,

ävensom motiv.

Stockholm den 31 december 1938.

SVEN LÜBECK

SIGURD CURMAN

ERIC FESTIN

SVEN T. KJELLBERG

KARL MAGNUSSON

GEORG NYBLUM

OTTO RYDBECK

I. A. Hedenlund

The first...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

...the...

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG.

Förslag till lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider.

Häri genom förordnas som följer:

Om fasta fornlämningar.

1 §.

Fasta fornlämningar, bevarande minnet av fäderneslandets inbyggare i äldre tider, äro ställda under lagens hägn.

2 §.

Fasta fornlämningar äro:

högar av jord eller sten, som uppförts av människor under äldre tider (gravhögar, gravrösen, tingshögar och dylikt);

gravbyggnader av sten från äldre tider jämte hölje;

andra gravar och gravfält från avlägsen tid, tings-, kult- och offerplatser samt offerkällor;

domareringar, skeppssättningar och andra under äldre tider lagda eller resta stenar;

stenar och bergytor med inskrifter, bilder, andra ristningar eller målningar, offergropar (älvkvarnar) eller sliprännor (svärdslipningsstenar);

lämningar av fordom övergivna bostäder, boplatser eller arbetsplatser samt sådana bildningar, som vid bruket av dylika bostäder eller platser uppkommit;

lämningar av fordom övergivna borgar, slott, kyrkor, kapell, kloster och andra byggnader ävensom skansar, vallar, vallgravar, märkliga äldre färdevägar, milstenar och andra vägmärken, broar samt andra likartade anläggningar;

stenkors och andra vårdar, som under äldre tider upprests för andaktsövningar eller till minne av någon person eller tilldragelse, och likartade minnesmärken;

samt fasta naturföremål, till vilka åldriga bruk, sägner eller historiska minnen av märkelig beskaffenhet äro knutna.

3 §.

Tillsyn över fasta fornlämningar i riket utövas av riksantikvarien.

Ej må någon utan riksantikvariens tillstånd rubba, överhölja, medelst grävning undersöka eller genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändra fast fornlämning.

Till fast fornlämning hör så stort område å marken därintill, som med hänsyn till fornlämningens betydelse skäligen kan anses erforderligt.

4 §.

På framställning av riksantikvarien eller någon, vars rätt därav beröres, må länsstyrelsen i den ort, där fast fornlämning finnes, fastställa, hur stort område omkring fornlämningen som skall anses höra till denna.

Länsstyrelsen må tillika, där det finnes påkallat, meddela föreskrift om vad till bevarande av fornlämnings helgd skall iakttagas ävensom stadga för ändamålet erforderligt vite. Sådan föreskrift må, såframt ej jordägaren eller annan därigenom åsamkas intrång av någon betydelse, jämväl avse område, som ej kan anses höra till fornlämningen.

Om beslut i fråga, som i denna paragraf avses, skall länsstyrelsen utan dröjsmål genom översändande av avskrift underrätta riksantikvarien.

5 §.

Riksantikvarien äger låta undersöka, iståndsätta och inhägnat fast fornlämning ävensom verkställa röjning eller annan åtgärd, som prövas nödig till fornlämningens skydd och vård.

När för fornlämnings bevarande så finnes erforderligt, må riksantikvarien ock låta omhändertaga fornlämning för dess uppställande och vård å annan plats. Vad sist är sagt skall jämväl äga tillämpning å föremål, som inmurats eller intimerats i hus, bro eller annat byggnadsverk, som alltjämt användes för sitt ändamål.

Före vidtagandet av åtgärd, som i denna paragraf omförmäles, skall såvitt möjligt underrättelse givas ägaren av den fastighet, där fornlämningen finnes, eller hans ställföreträdare. Kan ej åtgärden vidtagas utan att fastighetens ägare eller annan därigenom åsamkas kostnad eller skada, vare denne berättigad till skäligh ersättning.

6 §.

Vill ägaren av fastighet, där fast fornlämning finnes, erhålla tillstånd, som i 3 § avses, göra skriftlig ansökan hos riksantikvarien och foga därvid noggrann beskrivning av fornlämningen.

Finnes fornlämningen innebära hinder, som ej står i rimligt förhållande till dess betydelse, må tillstånd ej vägras. Riksantikvarien äger dock meddela föreskrift, som prövas erforderlig för att fornlämningen ej skall undergå större förändring än nödigt.

Finner riksantikvarien, att tillstånd till rubbande eller förändring av fast fornlämning icke kan medgivas, oaktat fastighetens ägare åsamkas betydande hinder vid nyttjande av fastigheten, vare ägaren, såframt fornlämningen legat helt under jord och påträffats först vid grävning eller annat arbete, som ägt rum efter det han förvärvat fastigheten, berättigad fordra, att kronan exproprierar den mark, där fornlämningen finnes, eller att ersättning för olägenheten gives.

7 §.

Vill annan än ägaren av den fastighet, där fast fornlämning finnes, göra ansökan om tillstånd, som i 3 § avses, skall vad i 6 § första stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

I ärende, som nu sagts, skall fastighetens ägare såvitt möjligt erhålla tillfälle att yttra sig. Ärendet varde därefter prövat efter vad i 6 § andra stycket är stadgat; dock må ej mot bestridande av fastighetens ägare tillstånd meddelas den, som innehar fastigheten allenast på grund av upplåtelse av ägaren.

8 §.

Anträffas under grävning eller annat arbete fast fornlämning, som ej förut varit känd, skall arbetet i vad det rör fornlämningen omedelbart avbrytas samt anmälan om förhållandet ske hos riksantikvarien. Fråga om tillstånd att rubba eller förändra fornlämningen varde därefter skyndsamt prövad efter vad i 6 och 7 §§ är stadgat.

9 §.

Vid planerande av offentligt arbetsföretag bör den, som ämnar låta utföra arbetet eller eljest är ansvarig för företagets planläggning, i god tid inhämta, huruvida känd fornlämning kan beröras av företaget, samt, där så finnes vara förhållandet, med överlämnande av erforderliga handlingar så snart ske kan samråda med riksantikvarien.

Erfordras med anledning av arbetsföretaget, att särskild undersökning av fast fornlämning eller särskild åtgärd till dess bevarande vidtages, skall kostnaden därför åvila företaget. Sådan undersökning eller åtgärd skall vidtagas så skyndsamt som möjligt.

Vad ovan i denna paragraf är stadgat skall äga motsvarande tillämpning i fråga om enskilt arbetsföretag av större omfattning.

Om fynd av lösa föremål från äldre tider.

10 §.

Föremål, som påträffas vid undersökning av fast fornlämning eller annan åtgärd, som berör sådan fornlämning, tillfalle kronan.

Riksantikvarien äger tillerkänna den, som vid undersökning av fast fornlämning påträffat föremål, som i första stycket sägs, skälig ersättning för nödiga kostnader och med undersökningen förenat arbete. Har eljest föremål påträffats i fast fornlämning, pröve riksantikvarien, huruvida med hänsyn till omständigheterna hittelön bör utgå.

11 §.

Den, som i annat fall än i 10 § sägs påträffar föremål från äldre tid, vartill ägare ej finnes, vare, där föremålet är av guld, silver eller koppar,

skyldig att avstå detta till kronan mot lösen med belopp motsvarande penningvärdet efter vikt jämte förhöjning med en åttendedel av nämnda värde. Riksantikvarien beslutar, huruvida föremål, som nu sagts, skall inlösas eller ej. Han må ock, när skäl därtill äro, förordna, att utöver lösen skall utgå särskild hittelön med skäligt belopp.

12 §.

Om fynd, varom i 10 och 11 §§ sägs, skall upphittaren utan dröjsmål göra anmälan hos riksantikvarien eller ombud, varom nedan sägs, eller polismyndighet. Han vare ock pliktig att på anmaning noggrant uppgiva omständigheterna vid fyndet och platsen för detsamma ävensom utlämna föremålet mot bevis.

Riksantikvarien äger bemyndiga föreståndare för museum i orten eller annan lämplig person att å hans vägnar mottaga anmälan om fynd, som i första stycket sägs, samt att omhändertaga föremålet i fråga.

Ombud eller polismyndighet, som mottagit anmälan om fynd, varom ovan sägs, skall utan dröjsmål underrätta riksantikvarien därom.

13 §.

Riksantikvarien äger förordna, att kronans rätt till fynd, varom i 10 och 11 §§ sägs, skall överlätas å museum, som för framtiden kan taga erforderlig vård om fyndet. Beträffande fynd av större betydelse skall dock fråga om överlåtelse hänskjutas till Konungens prövning.

14 §.

Vill den, som påträffat föremål från äldre tid, vilket ej avses i 10 eller 11 §, hembjuda det åt kronan, göra anmälan om fyndet hos riksantikvarien eller dennes ombud eller polismyndighet. Ombud eller polismyndighet, som mottagit anmälan om fynd, varom nu sagts, skall utan dröjsmål underrätta riksantikvarien därom.

Riksantikvarien äger besluta, huruvida föremål, som jämlikt första stycket hembjudits kronan, skall inlösas eller ej.

15 §.

Riksantikvarien är berättigad att låta undersöka den plats, där föremål från äldre tid påträffats. Å sådan undersökning skall vad i 5 § sista stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Om straff.

16 §.

Rubbar eller förändrar någon utan tillstånd av riksantikvarien fast fornlämning, eller underlåter någon att göra anmälan om fast fornlämning, som påträffats vid grävning eller annat arbete, skall han, där förseelsen ej beror av ursäktligt förbiseende, straffas med dagsböter eller vid synnerligen för-

svårande omständigheter fängelse i högst sex månader. Han vare ock skyldig ersätta all kostnad eller skada, som av förseelsen föranledes.

17 §.

Underlåter någon att ställa sig till efterrättelse vad enligt 12 § åligger honom med avseende å föremål, varom i 10 och 11 §§ sägs, eller undandöljer, förskingrar eller fördärvar någon sådant föremål, vare lag som i 16 § sägs.

Vad i första stycket är stadgat skall ock gälla, där någon med vetskap om att anmälan, som i 12 § sägs, icke skett, emottager, döljer, köper eller föryttrar eller ombesörjer omarbetning eller förändring av föremål, som i 10 och 11 §§ avses.

18 §.

Ej må straff enligt denna lag ådömas, där gärningen enligt allmän strafflag är belagd med strängare straff.

19 §.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till deras gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

Om besvär m. m.

20 §.

Över länsstyrelsens beslut i fråga, som i denna lag avses, må av riksantikvariern och den, vars rätt av beslutet beröres, klagan föras hos Konungen i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad.

Länsstyrelsen äger förordna, att av länsstyrelsen meddelat beslut skall utan hinder av besvär omedelbart lända till efterrättelse intill dess annorlunda varder förordnat.

21 §.

Över beslut av riksantikvariern i fråga, som enligt denna lag ankommer på hans prövning, må besvär anföras hos Konungen inom trettio dagar från det klaganden erhöi del av beslutet.

22 §.

Riksantikvariern äger i frågor, som i denna lag avses, påkalla nödig handräkning hos överexekutor.

23 §.

Konungen äger meddela erforderliga bestämmelser angående tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft den _____, vid vilken tidpunkt förordningen den 29 november 1867 (nr 71 s. 1) angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande samt förordningen den 30 maj 1873 (nr 42 s. 1) angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, skola upphöra att gälla.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet.

Härigenom förordnas, att 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet skall erhålla följande ändrade lydelse:

10 KAP.

11 §.

Finnes inom skifteslaget fast fornlämning, skall, där det lämpligen kan ske, den mark, som upptager fornlämningen, jämte så stort område därtill, som med hänsyn till fornlämningens betydelse skäligen kan anses erforderligt, undantagas från skiftet. Innan områdets gränser bestämmas, skall riksantikvarien beredas tillfälle att yttra sig.

Denna lag träder i kraft den _____

Förslag till kungörelse angående vården av kyrka tillhörig lös egendom m. m.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

I kyrka, gravkor eller eljest i kyrkas hus och förvaringsrum befintlig lös egendom, som tjänar att bevara minnet av äldre tiders bruk och konstfärdighet och icke tillhör enskild person eller släkt, såsom gamla skrudar, bilder, altartavlor, kors och krucifix, klenoder, kärl, dopfuntar, rökelsekar, avlatsskrin, fattigbössor, primklockor, ljusstakar, ljuskronor, icke väggfasta målningar och andra konstarbeten, ringklockor, minnesvårdar och gravstenar, epitafier, banér, vapensköldar, sorgfanor, vapen, rustningar, votivskepp, gamla brev, skrifter och böcker, må icke utan Konungens tillstånd till annan överlätas.

2 §.

Vid varje kyrka skall finnas inventarium över sådan lös egendom, som i 1 § sägs. Vid kyrkoherdeombyte och visitation bör noggrant undersökas, att allt finnes i enlighet med inventariet.

Ej må något föremål ur inventariet avföras utan att riksantikvariens samtyckt därtill. Riksantikvariens äger låta verkställa inventering av den egendom, som enligt inventariet skall finnas, ävensom föreskriva, att sådan i 1 § omförd egendom, som ej finnes upptagen i inventariet, skall upptagas i detta.

Kyrkoherde och kyrkovårdar skola tillse, att egendomen väl vårdas. Åt föremål, som icke längre användes för kyrkans bruk, skall tjänligt förvaringsrum beredas i kyrkan eller dess hus.

3 §.

Föremål, som ovan sagts, må ej utan riksantikvariens samtycke repareras eller förändras eller flyttas från byggnad, till vilken det av gammalt hör.

Finnes sådant föremål vara utsatt för överhängande fara att skadas, äger riksantikvariens omhändertaga detsamma eller vidtaga annan åtgärd för dess vård. Kostnaden härför skall gäldas av den, som är skyldig att underhålla föremålet.

Denna kungörelse träder i kraft den _____, vid vilken tidpunkt kungörelsen den 4 juli 1913 angående avförande av föremål ur inventarium över kyrka tillhörig lösegendom skall upphöra att gälla.

Förslag till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Byggnad, som är av kulturhistoriskt märklig beskaffenhet, må jämte därtill hörande park eller trädgård eller område, som eljest med hänsyn till byggnadens betydelse skäligen kan anses erforderligt, i den ordning nedan stadgas förklaras underkastad sådana särskilda bestämmelser som under 3 § angivas.

2 §.

Vill någon erhålla förklaring som i 1 § avses, ingive ansökning därom till länsstyrelsen.

Ansökning som nu sagts skall innehålla:

- 1) uppgift om den fastighet, varå byggnaden är belägen;
- 2) uppgift om fastighetens ägare;
- 3) beskrivning av byggnaden ifråga; samt
- 4) förslag till bestämmelser, som lämpligen böra meddelas.

Vid ansökningen skall, därest den ej framställts av fastighetens ägare, fogas skriftligt medgivande av denne. Övergår fastigheten, sedan ansök-

ningen ingivits, till annan ägare, vare det ej hinder för ansökningens beviljande.

Med avseende å fideikommiss eller fastighet, som innehaves under med fideikommiss jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt, skall vad i denna lag sägs om fastighets ägare i stället gälla innehavaren.

3 §.

Ansökning som i 2 § sägs må avse:

- 1) att byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke rivras, ombyggas eller eljest till sitt yttre förändras;
- 2) att det inre av byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke ombyggas, förändras eller repareras;
- 3) att till byggnaden hörande park, trädgård eller område, som eljest med hänsyn till byggnadens betydelse skäligen kan anses erforderligt, ej må utan riksantikvariens samtycke bliva föremål för väsentlig förändring;
- 4) att, därest åtgärd som ovan sägs vidtages utan riksantikvariens samtycke, riksantikvariens må, där så ske kan, på ägarens bekostnad återställa byggnaden eller området i förutvarande skick; samt
- 5) att riksantikvariens, därest byggnaden ej underhålles, må på ägarens bekostnad låta utföra erforderlig reparation.

4 §.

Har ansökning inkommit såsom i 2 § sägs, skall länsstyrelsen göra anmälan om ansökningen hos inskrivningsdomaren; och varde med anmälan så förfaret som om bevis angående verkställd utmätning av fast egendom finnes föreskrivet.

Häftar fastigheten, då ansökningen ingives, på grund av inteckning eller utmätning eller enligt 11 kap. 2 § jordabalken för fordran, må, där fastigheten sedermera säljes i den ordning, som om utmätt fast egendom är stadgad, innehavare av dylik fordran, i händelse hans rätt är därav beroende, påyrka, att fastigheten utbjudes frigjord från den inskränkning i ägarens rätt, den begärda förklaringen må medföra; och varde därvid så förfaret som om nämnda inskränkning utgjorde servitut, för vilket dagen för ansökningens ingivande söktes inteckning i fastigheten. Å yrkande som nu sagts må ej fästas avseende, därest det ej framställts till auktionsförrättaren före auktionen. Har å fordringsbeviset tecknats medgivande till förklaringen, må yrkande, varom ovan förmäles, ej av fordringsägaren framställas.

5 §.

Över ansökning som i 2 § sägs skall, där ej ansökningen framställts av riksantikvariens, utlåtande infortras av denne. Ansökningen må ej bifallas, därest den icke tillstyrkes av riksantikvariens.

Har riksantikvariens tillstyrkt ansökningen och möter icke eljest laga hinder, skall länsstyrelsen förklara, att byggnaden jämte därtill hörande park, trädgård eller annat område som i 1 § sägs skall, med den inskränk-

ning som föränledes av vad i 8 § här nedan stadgas, vara underkastad de bestämmelser, som med ansökningen avses, i den mån de överensstämma med vad i 3 § sägs.

Om förklaring, som nu sagts, skall uppsättas anslag på därför lämpad plats å byggnaden. Sådant anslag må ej utan riksantikvariens samtycke borttagas.

6 §.

Om beslut i ärende som ovan sägs skall länsstyrelsen utan dröjsmål genom översändande av avskrift underrätta riksantikvariern. Sedan beslutet vunnit laga kraft, skall länsstyrelsen ock underrätta inskrivningsdomaren.

Riksantikvariern skall föra register över byggnader, vilka blivit föremål för förklaring som i 5 § sägs.

7 §.

Vill någon, sedan förklaring som i 5 § sägs blivit meddelad, vidtaga åtgärd, vartill erfordras riksantikvariens samtycke, ingive ansökning därom till riksantikvariern och foga vid ansökningen utredning, som, utan att sökanden oskäligt betungas, erfordras för ärendets prövning.

Riksantikvariern må ej vägra samtycke till utförande av sådan ändring, som med hänsyn till ägarens bekvämlighet skäligen kan anses påkallad, eller till vidtagande av annan åtgärd, som finnes nödvändig för att byggnaden alltjämt skall vara till nytta.

I övrigt skall riksantikvariern iakttaga skälig hänsyn till ändrade förhållanden, som må hava inträtt sedan de bestämmelser, som äro gällande med avseende å byggnaden, blivit fastställda, liksom till övriga omständigheter i ärendet. För utarbetande av erforderliga ritningar till ändringsarbeten äge riksantikvariern, när sökanden ej skäligen bör betungas därmed, utan kostnad för denne anlita biträde av byggnadsstyrelsen.

8 §.

Uppkommer fråga om tillämpning av bestämmelse, som under 3 § 5) avses, skall iakttagas, att riksantikvariern icke äger påfordra, att byggnadens ägare skall gälda kostnad, som med hänsyn till ägarens villkor, byggnadens användbarhet och omständigheterna i övrigt kan anses oskälig.

9 §.

Förklaring, som enligt 5 § meddelats, skall av länsstyrelsen upphävas:

om sådant påyrkas av någon, som visar, att han vid tiden för ansökningens ingivande till den fastighet, varå byggnaden finnes, eller andel därav ägt bättre rätt än den, vilken i ärendet antagits vara fastighetens ägare;

om fastigheten utgör fideikommiss eller innehaves under därmed jämförliga förhållanden samt förklaringens upphävande påyrkas av innehavare, som icke medgivit förklaringen och därav lider intrång, vilket icke är att

anse såsom oväsentligt, dock att rätt att yrka förklaringens upphävande icke tillkommer innehavare av fideikommiss, där Konungen medgivit, att förklaringen må meddelas med bindande verkan även för kommande fideikommissarier; samt

om från riksantikvariern företes intyg, att byggnaden till sin beskaffenhet undergått sådan förändring, att dess bevarande synes ändamålslost eller skulle medföra oskäligen kostnader.

Länsstyrelsen må ock, efter riksantikvarierns hörande, helt eller delvis upphäva förklaring, varom ovan sägs, såframt de genom förklaringen meddelade bestämmelser finnas hindra eller avsevärt försvåra företaget av större allmän eller enskild nytta.

10 §.

Har beslut som i 9 § avses meddelats, skall länsstyrelsen utan dröjsmål översända avskrift av beslutet till riksantikvariern. Sedan beslutet vunnit laga kraft, skall länsstyrelsen ock underrätta inskrivningsdomaren.

11 §.

Har Konungen medgivit expropriation av kulturhistoriskt märklig byggnad eller därtill hörande park, trädgård eller annan mark, skall förklaring, som meddelats angående byggnaden eller området, alltjämt gälla allenast i den mån Konungen därom förordnat.

Sådan förklaring vare ej heller hinder för genomförande av fastställd stadsplan.

12 §.

Har vid exekutiv auktion enligt vad i 4 § andra stycket sagts fastigheten sålts frigjord från den inskränkning i ägarens rätt, förklaringen må medföra, vare, sedan auktionen vunnit laga kraft, förklaringen att anse såsom upphävd; åliggande det auktionsförrättaren att om förhållandet göra anmälan hos riksantikvariern ävensom hos inskrivningsdomaren.

13 §.

Överträder någon sådana under 3 § 1—3) omförmälda bestämmelser, som av länsstyrelsen förklarats skola gälla beträffande kulturhistoriskt märklig byggnad eller därtill hörande område, eller borttager någon utan riksantikvarierns samtycke anslag, varom i 5 § tredje stycket förmäles, eller fördärvar någon sådant anslag, straffes med dagsböter.

14 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

15 §.

Riksantikvariern äger, där till efterlevnad av denna lag så erfordras, påkalla handräckning hos överexekutor.

16 §.

Över länsstyrelsens beslut i fråga, som i denna lag avses, må av riksantikvariern och den, vars rätt av beslutet beröres, klagan föras hos Konungen i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgat.

Över beslut av riksantikvariern i fråga, som jämlikt denna lag ankommer på hans prövning, må besvär anföras hos Konungen inom trettio dagar från det klaganden erhöill del av beslutet.

Denna lag träder i kraft den

**Förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 75 §§ lagen
den 12 maj 1917 om expropriation.**

Härigenom förordnas, att 1 och 75 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation skola i nedan angivna delar erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Fastighet, som — — — föreskriven vård;

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet, för dess avsättande såsom naturminnesmärke, eller kulturhistoriskt märklig byggnad eller fast fornlämning, vars bevarande ej kan på annat sätt tryggas, eller mark omkring sådan byggnad eller fornlämning;

12. för linbana, som är behöflig för ett företag av större gagn för orten; eller

13. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov.

Särskild rätt, som — — — till nationalpark.

75 §.

Fråga om — — — av vetenskapsakademien.

Fråga om att kulturhistoriskt märklig byggnad eller fast fornlämning eller mark omkring sådan byggnad eller fornlämning skall exproprieras må väckas endast av riksantikvariern.

Denna lag träder i kraft den

**Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 11:o) lagen
den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.**

Härigenom förordnas, att 2 § 11:o) lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges:

- 11:o) mål om avgäld — — — avsöndrad lägenhet;
- mål om tomtmätning;
- mål om avstyckning enligt — — — i stad;
- mål om avstyckning inom — — — å landet;
- mål, huruvida — — — eller förening;
- mål om undantag — — — särskilda bestämmelser;
- mål om rätt — — — sådan brukningsdel;
- mål om naturminnesmärkens fredande;
- mål om Konungens befallningshavandes beslut rörande kulturhistoriskt märkliga byggnader och fasta fornlämningar.

Denna lag träder i kraft den

MOTIVERING.

Inledning.

Med skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet den 7 januari 1930 överlämnade vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien med tillstyrkan en den 2 januari 1930 dagtecknad skrivelse av riksantikvarien med hemställan om tillkallande av särskilda sakkunniga för utredning om åtgärder för att bringa kulturminnesvården i närmare överensstämmelse med de förändrade förhållanden och krav, som utvecklingen i olika hänseenden medfört, sedan gällande lagstiftning och organisation fingo sina nu bestående former. I skrivelsen behandlades även provinsmuseernas ställning i förhållande till statens historiska museum, och en allsidig utredning av detta spörsmål begärdes.

I två likalydande motioner (I: 222 och II: 374) vid 1930 års riksdag framställdes härefter yrkande, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om övervägande av sådan ändring av förordningen den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, *att de grav- och boplatssfynd i Skåne, som anträffades vid av Lunds universitets historiska museum företagna grävningar och undersökningar, finge förbliva inom nämnda museum, att inom samma landskap påträffade fynd av guld, silver och koppar skulle till lagstadgat inlösningsbelopp av upphittaren eller vederbörande ortsmyndighet hembjudas samma museum — med rätt dock för statens historiska museum att i särskilda fall och efter inhämtande av Kungl. Maj:ts tillstånd förvärva sådana föremål av sistnämnda slag, som kunde anses oundgängligen nödvändiga för den totalbild av de olika landskapens kulturhistoria, som ifrågavarande museum borde kunna meddela — samt att samma bestämmelser angående avlåtande av kyrkliga inventarier inom Skåne skulle gälla för Lunds universitets historiska museum som för statens historiska museum.*

I anledning av motionerna avlät riksdagen i enlighet med hemställan av första kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 6) och andra kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 8) skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 187) med anhållan, att vid den utredning, som kunde komma till stånd med anledning av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens framställning den 7 januari 1930, jämväl de i förevarande motioner framförda synpunkterna måtte tagas under övervägande. I samband därmed anförde riksdagen:

På kulturminnesvårdens område hade de senaste decennierna kunnat uppvisa en rik och omfattande utveckling. Intresset för gångna tiders kultur hade vid-

gats och fördjupats samtidigt som en livlig hembygds- och ortsforskning förbundit detta intresse med känslan för hembygdens historiska och kulturella egenart. En av frukterna av denna verksamhet vore de flerstädes upprättade provinsmuseerna, vilka vart på sin ort strävat efter att kunna lämna en samlad bild av ortens liv i forntid eller nutid.

Då den gällande förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande bure ett så tidigt datum som den 29 november 1867, vore det mot bakgrunden av nyss antydda utveckling uppenbart, att dess bestämmelser icke kunde vara på ett tillfredsställande sätt avpassade för förhållanden, som sedan dess tillkomst undergått så betydande förändringar. Särskilt framträdde detta, då det gällde förhållandet mellan statens historiska museum och provinsmuseerna. Den monopolställning, som statens historiska museum av ålder intagit, hade icke längre sitt ursprungligen självfallna berättigande. Provimuseernas krav på en decentralisation i viss utsträckning av landets fornminnesvård kunde icke längre rimligen tillbakavisas. Den rikedom på fornminnen, som statens historiska museum besuttede, möjliggjorde också hänsyn till ortsintressen utan att riksintraset åsidosattes.

Riksdagen finge emellertid erinra därom, att det just vore från dessa utgångspunkter, som riksantikvarien gjort sin hemställan om tillkallande av särskilda sakkunniga för utredning om och förslag till sådana åtgärder, som kunde bringa kulturminnesvården i landet i närmare överensstämmelse med de förändrade förhållandena. Frågan om provinsmuseernas ställning till statens historiska museum vore därvid också ämnad att i hela sin vidd upptagas till behandling. Vitterhetsakademien hade, såsom omförmälts, med tillstyrkande skrivelse av den 7 januari 1930 vidarebefordrat framställningen till chefen för ecklesiastikdepartementet.

Förevarande motioner toge sikte på ett särskilt fall av det allmänna intresse, som provinsmuseerna på ifrågakvarande område företrädde gentemot statens historiska museum. Såsom i motionerna framhölles intogs dessutom Lunds universitets historiska museum i viss mån en särställning bland provinsmuseerna dels på grund av sin betydelse i vetenskapens och den vetenskapliga undervisningens tjänst, dels också på grund av sin ställning som ett staten tillhörigt museum. Riksdagen fäste därvid särskilt avseende vid dess ställning inom den arkeologiska undervisningen vid universitetet och de därav föranledda kraven på största möjliga fullständighet och utvecklingsduglighet. Dessa krav bleve, då det gällde Lunds universitet, av särskild betydelse på grund av det långa avståndet till Stockholm, som för de i Lund studerande försvårade eller omöjliggjorde begagnandet av det material, som statens historiska museum hade att bjuda.

Riksdagen ansåge det vara av vikt, att de synpunkter, som nu framhållits i fråga om Lunds universitets historiska museum, vid en blivande utredning av förevarande spörsmål bleve beaktade.

Chefen för ecklesiastikdepartementet upptog förevarande spörsmål till behandling i statsrådet den 11 oktober 1930. Han anförde därvid bland annat:

En utredning rörande kulturminnesvården i landet borde komma till stånd. De ändrade förhållanden, som utvecklingen medfört sedan gällande lagstiftning och organisation erhöles sina nuvarande former, vore så betydande, att avsaknaden av mot den moderna tidens krav svarande bestämmelser bleve alltmera kännbar. En utredning borde därför avse en allsidig prövning av de möjligheter till ordnande av kulturminnesvården, som vore betingade av utvecklingen på området. Därvid borde sålunda undersökas olika möjligheter att slutligt organisera den statliga kulturminnesvårdande centralmyndigheten med tillbörligt beaktande att kostnaderna för denna organisation hölles inom skäligen gränser. Frågan om landsortsmuseernas uppgifter såsom kulturminnesvårdande organ

borde ägnas en ingående undersökning, liksom spörsmålet om dessa museers möjligheter och förutsättningar därutinnan, varjämte uppmärksamhet borde riktas på samma museers ställning till de i de olika landsändarna i hembygdsvärden arbetande sammanslutningarna av olika slag. Självfallet borde den blivande utredningen taga under noggrant övervägande den av riksdagen berörda frågan om och under vilka närmare betingelser dessa museer borde berättigas att förvärva de eljest statens historiska museum förbehållna fornfynd.

Det syntes även vara nödvändigt att underkasta gällande fornminnesförordning en viss revision för ernående av en närmare överensstämmelse med de krav på skydd och vård av våra kulturminnen, vilka under de sista årtiondena arbetat sig fram i den allmänna uppfattningen, samt för att sådana luckor i densamma skulle fyllas, vilka under förordningens praktiska tillämpning visat sig förefinnas till förfång för de syften, densamma vore avsedd att fylla. Att därvid största varsamhet iakttoges med avseende å bestämmelsernas utvidgande utöver deras nuvarande omfattning vore nödvändigt icke minst med hänsyn till de intressen, som desamma vore avsedda att befordra.

Departementschefen föreslog på grund av det anförda tillkallande av särskilda sakkunniga, vartill Kungl. Maj:t lämnade sitt bemyndigande.

Nordisk lagstiftning.

I *Danmark* finnas vissa bestämmelser om fornminnen i Lov om Naturfredning den 7 maj 1937. Enligt denna lag äro alla jordfasta fornminnen fridlysta. Frågor om vad som är fornminne och gränserna för det fredade området avgöras av nationalmuseum. Med hänsyn till fornminnen, som anses vara av särskild betydelse, kan bestämmas, att inom en omkrets av 100 meter från fornminnesmärket icke må uppföras byggnad eller verkställas plantering eller vidtagas annan anstalt utan samtycke av myndighet. Förändringar av fornminnesmärken få ej heller vidtagas utan tillstånd.

Beträffande fynd gäller enligt Kong Christian den Femtes Danske Lov IX Cap., att guld och silver, som påträffas och icke hörer någon till, tillfalla kronan. I en författning den 22 mars 1737 stadgas emellertid mera generellt, att guld, silver, metall och varje annan skatt, som är nedgrävd eller dold i jord, skog, mark, hus eller annorstädes och ej tillhör någon, tillfalla kronan. I plakat av den 7 augusti 1752 föreskrives, att den som finner gamla mynt och annat som på grund av sin ålder eller beskaffenhet är av »nogen Rarhed» och vederbörligen överlämnar fyndet till kronan, skall erhålla ersättning med dess värde.

Genom Lov om Bygningsfredning den 12 mars 1918 har Danmark velat bereda skydd för byggnadsverk eller delar därav, som äro över hundra år gamla och hava konstnärligt eller historiskt värde. Förutsättning för skydd är att byggnadsminnesmärket blivit upptaget på en förteckning (klassering), vilket kan ske även utan ägarens medgivande. Alltefter minnesmärkenas värde i konstnärligt eller historiskt hänseende indelas desamma i två klasser, A och B. Till klass A hänföras byggnadsverk av det värde, att nedrivning, förvanskning eller bristande underhåll av dem skulle medföra en betydande minskning av nationens kulturskatt. Beträffande såväl klass A som klass B

gäller, att ett minnesmärke icke får rivas innan sex månader förflutit efter det anmälan gjorts om den planerade rivningen. Under denna tidrymd har staten möjlighet att förvärva minnesmärket genom expropriation eller på annat sätt. Ändringsarbeten skola anmälas i förväg. Vid mera betydande ingrepp å en till klass A hörande byggnad kan ägaren förvägras tillstånd att utföra sådana arbeten annorledes än efter godkänd plan. Därest ägaren härigenom skulle vållas någon merkostnad, kan han bliva berättigad till ersättning. Skador å en under klass A uppförd byggnad kan staten under viss förutsättning låta bättra på ägarens eller brukarens bekostnad.

I *Finland* gäller en förordning den 2 april 1883 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande. Enligt denna stå alla fasta fornlämningar av den ålder, att de numera icke kunna anses tillhöra enskild ägare, under lagens hägn och få ej rubbas eller förändras utan tillstånd av offentlig myndighet. Förklaras fornlämning i anledning av ansökan om rätt att rubba eller förändra den äga det historiska värde att den bör oförändrad bibehållas, synes jordens innehavare berättigad till ersättning för den skada, han kan anses lida genom att tillstånd till åtgärden vägras. Vederbörande myndighet äger att låta avteckna eller undersöka samt iståndsätta fornlämning. Finnes vid anläggning av väg eller annat allmänt arbetsföretag någon märkligare fast fornlämning, som är till hinder, och kan dess rubbande icke utan stor olägenhet undvikas, må sådan rubbning ske.

I fråga om lösa fornsaker gäller enligt samma förordning allmän plikt att hembjuda kronan fynd därav. Upphittaren äger, om fyndet löses, rätt till fulla värdet och en fjärdedel därutöver eller i vissa fall på annat sätt bestämd ersättning.

För Åland gäller en särskild författning i ämnet.

I *Norge* gäller Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslemninger den 13 juli 1905. Enligt denna äro fasta fornlämningar fridlysta. Till fornlämningar räknas vissa särskilt uppräknade minnesmärken och andra minnesmärken från forntiden eller medeltiden, såframt de ha intresse för kunskapen om landets äldre kulturhistoria. Påträffas okända fornlämningar, skall anmälan göras till offentlig myndighet och arbetet avbrytas. Om jordens innehavare med anledning härav till fornlämningens bevarande ålägges någon anstalt, som medför förlust eller skada, är han berättigad till ersättning. När offentligt arbetsföretag icke utan stor olägenhet eller kostnad kan undgå att skada fornlämning, skall underrättelse givas offentlig myndighet för att undersökning skall kunna äga rum. Det allmänna har rätt att låta avbilda, undersöka eller iståndsätta fornlämning.

Envar som finner lösa saker från forntiden eller medeltiden är pliktig att anmäla fyndet. Vad nu sagts gäller dock ej fynd vid undersökning av fornlämning. Kronan äger omhändertaga fyndet mot lösen motsvarande dess metallvärde, om det är av guld eller silver, med lämplig förhöjning och eljest med skäligt belopp. Beloppet delas mellan upphittaren och jordägaren med hälften till vardera. Jordägaren har även rätt till ersättning om föremålet påträffas vid undersökning av fast fornlämning. Forsaker,

som påträffas vid offentligt arbetsföretag, tillfalla kronan utan lösen, men hittelön kan utgå. Lösa saker från forntiden eller medeltiden få ej utföras ur landet. Detsamma gäller även byggnader och föremål, som äro minst 100 år gamla och äro av konst-, kultur- eller personhistoriskt intresse, samt slutligen minnen av framskjutna personer. Undantag kan dock medgivas.

Kronans rätt till fynd m. m. kan enligt lagen överlåtas å lämpligt museum.

Enligt Lov om bygningsfredning den 3 december 1920 skall upprättas förteckning över märkliga profana byggningar. Därvid förutsättes i allmänhet, att det skall vara fråga om byggnader av högre ålder än 100 år. Om upptagande i förteckning skall underrättelse givas ägaren samt den som för fastighetsbok för orten. Vill ägaren riva byggnaden, skall han inhämta tillstånd av myndighet. Vägras tillstånd, får byggnaden ej rivas förrän det blivit avgjort om den skall exproprieras eller ej. Även ändringsarbeten fordra tillstånd. Om särskilda föreskrifter meddelas, är vederbörande under vissa förutsättningar berättigad till ersättning.

Vederbörande ägare kan även genom frivillig utfästelse underkasta sig särskilda villkor i fråga om märklig byggnad.

Enligt lag den 2 juli 1921 stadgas rätt för Konungen att utfärda förbud mot byggnad eller verksamhet, som skämmer offentligt minnesmärke eller en historisk plats, eller förordna om borttagande av byggnad m. m. För skada eller intrång skall ersättning utgå.

Gällande rätt.

Om *fasta fornlämningar* gälla för närvarande vissa bestämmelser i förordningen den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande. Därjämte skola i fråga om åtskilliga byggnader från äldre tid tillämpas bestämmelserna i kungörelsen den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet. I nu förevarande sammanhang torde det icke vara erforderligt att redogöra för annat än bestämmelserna om fasta fornlämningar i förstnämnda förordning.

Enligt 1 § i förordningen äro alla fasta fornlämningar, bevarande minnet av fäderneslandets inbyggare i forntiden, ställda under lagens hägn och få icke av jordens ägare eller annan person förändras, rubbas eller förstöras under annat villkor än i 3, 4 och 5 §§ i förordningen stadgas. I 2 § gives en uppräknning av fasta fornlämningar. Enligt 3 § äger vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien att genom riksantikvarien eller särskilt utsedd person efter skedd tillsägelse åt jordens ägare eller innehavare låta uppresa och iståndsätta kullfallna runstenar och andra forntida minnesmärken samt avteckna och medelst grävning eller på annat sätt undersöka fasta fornlämningar under villkor, att ägaren eller innehavaren av jorden skall åtnjuta ersättning för honom möjligen därigenom förorsakad skada eller kostnad. Efter slutad undersökning skall fornlämningen såvitt möjligt är i det yttre återställas i sitt förra skick.

Fast fornlämning, som redan nyttjas till åker, äng eller betesplats, må enligt 4 § 1 mom. fortfarande för sådant ändamål brukas, dock ej till större djup än hittills skett. Enligt 2 mom. i samma § gäller att, om ägare eller innehavare av jord för tillämnat byggnads- eller odlingsföretag eller av annan orsak åstundar att i vidsträcktare mån än i 1 mom. nämnts bruka eller att eljest begagna, förändra eller borttaga någon fast fornlämning, skall han tillkännagiva det med bilagd noggrann beskrivning över fornlämningen, å landet hos närmaste kronobetjänt och i stad hos magistrat, vilka det åligger att genast därom göra anmälan hos Konungens befallningshavande i länet, som bör handlingarna till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien insända. Akademien äger därefter avgöra huruvida ansökningen må med eller utan villkor bifallas eller icke. Beslutet skall genom Konungens befallningshavande meddelas sökanden, som äger att anföra besvär över beslutet hos Konungen. Besluten skola sökanden kostnadsfritt meddelas. — Akademien äger enligt 3 mom. i 4 §, i händelse bifall lämnas att förändra eller borttaga sådan fornlämning, förut låta närmare besiktiga och avteckna densamma eller vid förändringen eller borttagandet låta någon person å akademiens vägnar närvara. Dock må ej ägaren eller innehavaren av jorden därav tillskyndas oskäligt uppehåll eller olägenhet.

Om vid anläggning av väg, järnbana, kanal eller vid annat offentligt arbetsföretag någon märkligare fast fornlämning skulle vara belägen i vägens eller kanalens riktning eller för arbetets utförande hinderlig och kan fornlämningens rubbning icke utan stor olägenhet undvikas, så skall enligt 5 §, innan sådan rubbning sker, ritning av fornlämningen jämte beskrivning till vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien insändas och tillfälle beredas akademien att, om så anses behövt, genom därtill förordnad person undersöka densamma, utan att likväl arbetet må härigenom obehörigt uppehållas.

I 6 § föreskrives att, om skifte av jord skall företagas och därå finnes fast fornlämning, det skall åligga skiftesförrättaren att uppmana samtliga delägare att låta den mark, fornlämningen upptager, såsom en skifteslagets gemensamma tillhörighet undantagas från skiftet. Kan sådan överenskomst icke frivilligt uppgöras, gäller dock om fornlämningen vad rörande sådanas vård enligt vad ovan sagts är stadgat. I detta sammanhang må nämnas, att i 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet hänvisas till att om undantag från skifte av mark, som upptager fornlämning, är särskilt stadgat.

Envar, som genom sprängning, nedrivning, grävning, plöjning eller på annat sätt olovligen rubbar, undanröjer, förstör eller på annat sätt ofredar fast fornlämning, skall enligt 7 § straffas med böter (numera dagsböter), om det befinnes att han känt eller bort känna, att det var en fornlämning. Han är ock pliktig att, såvitt möjligt är, återställa fornlämningen i dess förutvarande skick. — I 9 § meddelas vissa bestämmelser om äldre kyrkor m. m., och i 12 § anbefalles länsstyrelserna och konsistorierna samt vederbörande prästerskap och kronobetjänte att, i allt vad på dem kan ankomma, tillse, att vad i förordningen stadgas noga iakttages. Länsstyrelserna äga att, på

anmälan av riksantikvarien eller på enskilda jordägares ansökning eller av eljest förekommande anledning, låta offentligen fridlysa vissa bestämda eller viss ords fornlämningar. Sker ändock åverkan å sålunda fridlyst fornlämning, skall sådant såsom försvarande omständighet vid sakens bedömande anses. Vidare stadgas om rätt för riksantikvarien att anmäla förseelse mot förordningen till åtal.

I fråga om *fornfynd* återfinnas de grundläggande bestämmelserna i förordningen den 30 maj 1873 angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes. Enligt denna förordning tager av nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, jordägaren hälften och upphittaren återstående hälften, såframt det ej utgöres av forntida mynt, vapen, redskap, prydnader eller kärl eller andra fornsaker. Dessa tillfalla upphittaren ensam, men han är skyldig att, om fyndet är av guld, silver eller koppar, i den ordning Konungen stadgat hembjuda fyndet till staten. Anses fyndet böra för statens räkning inlösas, äger upphittaren för det som löses av guld eller silver njuta fulla värdet med en åttendedels förhöjning samt för koppar vad utöver metallvärdet kan anses motsvara fyndets vetenskapliga värde.

Fornminnesförordningen stadgar i 4 § 3 mom., att om i fast fornlämning påträffas lösa fornsaker skola de hembjudas kronan. Enligt 8 § 1 mom. skall envar, som i jorden, i vatten, i gamla byggnader eller annorstädes finner forntida mynt, vapen, redskap, prydnader, kärl eller andra fornsaker av guld, silver eller koppar, till fullgörande av den honom enligt lag åliggande skyldighet att fyndet till staten hembjuda, de funna mynten eller fornsakerna — utan att desamma genom brytning, flining, skurning eller på annat sätt skada — omsorgsfullt förvarade ofördröjligen inlämna, antingen till närmaste kronobetjänt eller omedelbart hos länsstyrelsen, med noggrann uppgift om fyndstället, sättet huru fyndet blivit anträffat, om någon fast fornlämning finnes i grannskapet med vad mera kan till upplysning i ämnet tjäna. Länsstyrelsen skall ofördröjligen ombesörja fyndets insändande eller, om detta icke lämpligen kan ske med posten, avgiva skriftlig anmälan till akademien. Finner akademien hela fyndet eller någon del därav böra för statens samlingar inlösas, skall då för det, som inlöses, erläggas lösen enligt vad i 1873 års förordning är stadgat. Kan akademien icke av de för sådant ändamål på hennes stat uppförda medel bestrida lösen, äger hon göra anmälan hos Konungen, som prövar, huruvida fyndet må av andra medel inlösas eller bör återställas till ägaren.

Önskar innehavare av andra tillfälligtvis anträffade fornsaker av ringare materiellt värde desamma kronan hembjuda, må sådant enligt 8 § 2 mom. kunna ske genom länsstyrelsen. Akademien skall för vad av sådana fynd anses böra behållas för statens museums räkning erlägga lösen, efter omständigheterna större eller mindre, i den mån de hembjudna fornsakerna äro väl bevarade och i övrigt anses äga värde för nämnda museum och för vetenskapen.

Den, som undandöljer, nedsmälter, förskingrar, bortskänker eller föryttrar

sådant fynd, som skall hembjudas, innan så skett, mister enligt 8 § 3 mom. utan lösen vad han av fyndet äger kvar och skall böta dubbla värdet av vad han därav nedsmält, förskingrat, bortskänkt eller förtytrat.

Härefter må erinras, att i 10 och 11 §§ av fornminnesförordningen meddelas vissa bestämmelser om kyrka tillhörig lös egendom. Till 11 § ansluter sig en kungörelse den 4 juli 1913 angående avförande av föremål ur inventarium över kyrka tillhörig lös egendom.

I gällande rätt saknas allmänna bestämmelser om *andra kulturminnesmärken* än fasta fornlämningar. I ovannämnda kungörelse den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet finnas vissa föreskrifter om staten, menighet eller allmän institution eller inrättning tillhöriga byggnader. Någon motsvarighet härtill finnes icke beträffande enskilda byggnader av kulturhistoriskt märklig beskaffenhet. Däremot finnes beträffande naturminnesmärken en lag den 25 juni 1909, som medger fridlysning av sådana minnesmärken.

Beträffande lösa *kulturföremål* gäller en kungörelse den 6 maj 1927 angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål. Kungörelsen, som ursprungligen hade begränsad giltighetstid, skall enligt kungörelse den 30 april 1937 äga tillämpning tills vidare.

Äldre förslag.

I betänkande, dagtecknat den 28 april 1921, framlade den s. k. fornminnesvårdskommittén förslag till lag angående kulturminnesvård. Förslaget avsåg följande grupper av föremål, nämligen a) fasta fornlämningar, b) fornfynd, c) kyrkor, deras rörliga gods och därmed jämförliga föremål, samt d) andra fasta eller lösa föremål, som äro av det kulturhistoriska värde, att deras bevarande får anses utgöra ett allmänt intresse. Endast i fråga om de förstnämnda två grupperna, sålunda fasta fornlämningar och fornfynd, anslöt sig förslaget till den bestående lagstiftningen och byggde i dessa delar på hävdvunna principer med endast vissa mindre ändringar. I fråga om övriga grupper av minnesmärken byggde förslaget däremot på ett registreringsförfarande, som dock icke skulle gälla staten tillhöriga minnesmärken. Registreringen förutsatte en inventering av landets bestånd av minnesmärken och innebar, att genom upptagande i särskilda register av de minnesmärken och kulturföremål, som av vetenskapliga eller andra grunder äro särskilt betydelsefulla, dessa skulle tillförsäkras statligt skydd. Kommittén ansåg, att över registrerade minnesmärken borde föras fyra särskilda register, omfattande: *ett* fasta kyrkliga minnesmärken, *ett* lösa kyrkliga minnesmärken, *ett* fasta minnesmärken av profan natur och *ett* lösa minnesmärken av profan natur. För att ett minnesmärke skulle kunna registreras förutsattes såsom allmän regel, att minnesmärket vore minst 50 år gammalt samt att det icke vore ett verk av levande person. Registreringens rättsverkningar skulle vara olika allt efter de registrerade föremålen art. I fråga om registrerad församlingskyrka

eller till sådan kyrka hörande klockstapel, kyrkogårdsmur och kyrkogårdsport, gravkor, gravkapell, kyrkbod, kyrklada och andra dylika byggnader föreslogs principiellt, att sådan byggnad icke finge avyttras, lämnas öde, rivs, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras utan Kungl. Maj:ts tillstånd. För lösa kyrkliga minnesmärken medförde registreringen en garanti, att föremålen i fråga ej skulle lösbrytas ur den miljö, dit de hörde, samt att de ej finge skadas genom förändringar och reparationer.

Beträffande fasta kulturminnesmärken, tillhöriga kommun eller landsting, gällde såsom regel, att registreringen skulle medföra den verkan, att minnesmärke ej finge avyttras, rivs, flyttas, tillbyggas, förändras eller repareras utan Kungl. Maj:ts tillstånd. Och sådan ägare tillhörigt registrerat löst kulturföremål skulle icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd kunna föras ur riket eller avyttras till annan än museum, som av riksantikvariens godkändes, och skulle ej utan riksantikvariens tillstånd få förändras eller repareras. Registrering av fasta respektive lösa kulturminnesmärken, tillhöriga annan än kommun eller landsting, skulle kunna ske allenast, då byggnad eller byggnadsdel respektive det lösa föremålet vore av synnerligen stort kulturhistoriskt värde, och innebar ett förbud för ägaren att utan riksantikvariens tillstånd vidtaga vissa åtgärder, som kunde medföra minnesmärkenas undergång eller skadande, förrän viss tid förflutit från det anmälan om den ifrågasatta åtgärden av minnesmärkets ägare gjorts hos riksantikvariens. Kommittén angav, att avsikten med dessa bestämmelser vore att sätta riksantikvariens i tillfälle att på övertygelsens väg påverka ägaren att antingen avstå från den ifrågasatta åtgärden eller vidtaga densamma på ett sätt, som icke äventyrade minnesmärkets kulturhistoriska värde.

De sakkunniga vilja härefter påpeka, att i fornminnesvårdskommitténs betänkande lämnades en ingående rättshistorisk utredning rörande fornminneslagstiftningen i Sverige. Det har icke ansetts påkallat att i förevarande sammanhang lämna en ny redogörelse i sådant hänseende.

Den registreringsprincip, som upptogs i fornminnesvårdskommitténs lagförslag, låg även till grund för det förslag till lag om registrering av vissa äldre kulturföremål, som avgavs av kulturskyddssakkunniga i ett betänkande av den 30 januari 1930. Detta förslag avsåg att i ett register upptaga föremål inom landets rörliga kulturminnesbestånd, som ur konstnärlig eller historisk synpunkt vore av sådant värde, att deras bevarande åt riket måste anses vara av synnerlig vikt.

Varken fornminnesvårdskommitténs eller kulturskyddssakkunnigas förslag har genomförts.

De sakkunnigas förslag.

Enligt de sakkunnigas mening är det lämpligt att vid en revision av fornvårdslagstiftningen såvitt möjligt bygga på de principer, som sedan gammalt varit gällande på området. Det är emellertid med hänsyn till den

långa tid, under vilken fornminnesförordningen gällt, naturligt, att den numera är behäftad med vissa brister. Dessa brister torde kunna sägas framträda i tre särskilda avseenden. Först må nämnas, att förordningen ej i alla hänseenden skänker den myndighet, som företrädesvis är ansvarig för fornvården, nämligen riksantikvarierna, de befogenheter som äro nödvändiga. Några större olägenheter ha väl icke hittills härav framträtt, men behov av bättre skydd för fornlämningarnas helgd ha dock i flera hänseenden yppats. I andra hand må framhållas, att den nuvarande lagstiftningen helt saknar bestämmelser angående de grunder, efter vilka ansökningar om tillstånd att rubba eller förändra fornlämningar skola bedömas. Sådana frågor kunna likvisst för den enskilde — även om fasta fornlämningar i allmänhet böra betraktas såsom innebärande ett av ålder förefintligt servitut, som vederbörande är skyldig tåla — vara av stor betydelse. Bestämmelser i nu nämnda avseende torde således böra meddelas. Slutligen bör framhållas, att frågan om statens rätt till sådana fynd, som påträffats i fasta fornlämningar eller eljest äro underkastade hembudsskyldighet, numera befinner sig i ett annat läge än vid tillkomsten av fornminnesförordningen. Denna sista fråga var ock som ovan nämnts föremål för riksdagens uppmärksamhet år 1930.

Det förändrade läge, som enligt vad nyss sagts inträtt beträffande statens rätt till fornyfynd, beror såsom de sakkunniga anfört i annat sammanhang ytterst på provinsmuseernas organisatoriska och ekonomiska konsolidering. I och med att ett provinsmuseum erhållit ändamålsenliga lokaler och fackvetenskapligt utbildad ledning, bör det få möjlighet att i högre grad än hittills varit fallet öka sina samlingar av föremål från äldre tid. Endast härigenom kan ett sådant museum fylla sin uppgift att ge en såvitt möjligt fullständig bild av bygdens kulturutveckling. Den statens museum hittills tillkommande ensamrätten till hembudspliktiga fynd har icke längre sitt självfallna berättigande. Därest fynden mer än hittills komma att spridas å olika museer, kommer visserligen överblicken över befintliga samlingar att försvåras. Men det torde å andra sidan vara obestriddigt, att provinsmuseernas verksamhet för kulturminnesvårdande uppgifter i fältet med nödvändighet förutsätter de fördjupade kulturhistoriska kunskaper, som endast kunna vinnas vid den vetenskapliga bearbetningen av ett museums föremålsbestånd. Det är ur denna synpunkt av vikt att undanröja onödiga begränsningar i provinsmuseernas möjligheter att berika sina samlingar.

I detta samband vilja sakkunniga kraftigt understryka vikten av att de ifrågavarande provinsmuseerna snarast bliva tillräckligt rustade att fylla den vidgade, ansvarsfulla uppgift, som kommer att påvila dem. Detta gäller främst de föreslagna landsantikvarierna såsom jämväl föreståndare för provinsmuseerna. I sitt föregående betänkande hava sakkunniga i detta syfte bland annat föreslagit, att de genom lotterimedel efter hand skapade lönefonderna för landsantikvarier normalt må uppgå till 300,000 kronor för att under växlande ränteförhållanden kunna trygga en mot kompetenskraven svarande rimlig lön m. m. Under en övergångstid framstår det som angeläget att genom extra lotterianslag eller eventuellt genom direkta lönebidrag påskynda organisationens genomförande.

För provinsmuseernas underhåll och föremålens vård samt för täckande av resekostnader och andra expenser blir det ändock nödvändigt att kunna lita till andra bidrag, huvudsakligen av lokal natur.

I enlighet med ovan anförda synpunkter ha de sakkunniga omarbetat fornminnesförordningens nuvarande bestämmelser och föreslagit vissa tillägg. Då ifrågavarande bestämmelser med nu rådande uppfattning torde tillhöra det lagstiftningsområde, som kräver gemensamt beslut av konung och riksdag, ha de sakkunniga ansett, att en reviderad författning i ämnet bör erhålla formen av lag. De sakkunniga ha i överensstämmelse härmed utarbetat *förslag till lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider*. I samband härmed har upprättats *förslag till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet*. Ovan omförmälda bestämmelser i 10 och 11 §§ i fornminnesförordningen om kyrka tillhörig lös egendom m. m., vilka ansetts vara av administrativ natur, ha överflyttats till *förslag till kungörelse angående vården av kyrka tillhörig lös egendom m. m.*

Såsom förut nämnts finnas för närvarande icke några som helst bestämmelser, som avse att tjäna till bevarande av andra kulturhistoriskt märkliga byggnader än sådana, som tillhöra staten, menighet eller allmän institution eller inrättning. Detta måste anses som en mycket betydande brist ur kulturvårdssynpunkt. De sakkunniga ha ansett angeläget att i detta sammanhang söka åstadkomma en förbättring i sådant hänseende. Med avseende å de principer, som därvid böra tillämpas, ha de sakkunniga ansett, att i huvudsak frivillighetens väg bör anlitas. Då det på många håll torde finnas intresse hos ägarna av kulturhistoriskt märkliga byggnader att skydda dessa för framtiden, torde även på sådant sätt kunna vinnas beaktansvärda resultat. De sakkunniga vilja härvid erinra, att genom lagen den 25 juni 1909 angående naturminnesmärkens fredande lagstiftaren i fråga om dylika minnesmärken använt det tillvägagångssätt, som de sakkunniga nu vilja förorda beträffande kulturhistoriskt märkliga byggnader. Med mönster i väsentliga delar av sistnämnda lag ha de sakkunniga upprättat *förslag till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader*.

I förevarande sammanhang bör framhållas, att förenämnda kungörelse den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet torde vara i behov av översyn. Förslag härom synes emellertid lämpligen böra framläggas av riksantikvarien och byggnadsstyrelsen. De sakkunniga ha fördenskull ansett sig icke böra närmare ingå på nu berörda spörsmål.

De sakkunniga ha även utarbetat *förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 75 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation*, varigenom bland annat möjlighet beretts till expropriation av kulturhistoriskt märklig byggnad. Slutligen har upprättats *förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 11:o) lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt*, enligt vilket vissa mål rörande kulturhistoriskt märkliga byggnader och fasta fornlämningar skola prövas av regeringsrätten.

De olika författningsförslag, som de sakkunniga utarbetat, beröra ej de

frågor beträffande landets rörliga kulturminnesbestånd, som behandlades i kulturskyddssakkunnigas betänkande av år 1930. Och de sakkunniga ha ej ansett det tillhöra deras uppgift att till närmare granskning upptaga det förslag till registrering av kulturföremål, som framställts i nämnda betänkande. I detta sammanhang må emellertid framhållas, att i avvaktan på en eventuell, mera omfattande reglering av hithörande spörsmål kungörelsen den 6 maj 1927 angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål uppenbarligen alltjämt bör gälla.

De sakkunniga övergå härefter till närmare motivering av ovan angivna förslag.

I.

Förslag till lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider.

Förevarande förslag synes böra indelas i fyra huvudavdelningar, nämligen en om fasta fornlämningar, en om fynd av lösa föremål från äldre tider, en om straff samt en om besvär m. m.

I avdelningen om *fasta fornlämningar* torde först böra under 1 § i avslutning till 1 § i gällande fornminnesförordning stadgas, att fasta fornlämningar, bevarande minnet av fäderneslandets inbyggare i äldre tider, äro ställda under lagens hägn. Det bör påpekas, att uttrycket forntiden i gällande fornminnesförordning blivit utbytt mot uttrycket »äldre tider». De sakkunniga återkomma till innebörden av detta uttryck vid behandlingen av de frågor, som röra fynd av lösa föremål.

Härefter torde böra under 2 § meddelas en uppräknig av de olika slag av fornlämningar, som åsyftas med lagförslaget. I detta hänseende ha i förhållande till 2 § i fornminnesförordningen vidtagits dels vissa utvidgningar, dels ock smärre redaktionella jämkningar av ordalagen, varjämte i vissa hänseenden en närmare precisering skett. Till en början må nämnas, att i anslutning till uttryckssättet i 1 § orden »forntida» och »från forntiden» i gällande fornminnesförordning utbytts mot »från äldre tider» eller, i ett fall, »från avlägsen tid». I övrigt må påpekas, att uppräknigen i gällande fornminnesförordning i överensstämmelse med praxis och nu rådande uppfattning kompletterats med bland annat gravfält från avlägsen tid, tings-, kult- och offerplatser samt offerkällor, märkliga äldre färdevägar, milstenar och andra vägmärken, broar samt andra likartade anläggningar. Till fasta fornlämningar ha även hänförts fasta naturföremål, till vilka åldriga bruk, sägner eller historiska minnen av märklig beskaffenhet äro knutna. Detta innebär en utvidgning av begreppet fast fornlämning, som ju regelmässigt allenast avser sådana föremål, vilka utgöra resultatet av mänsklig verksamhet. I likhet med fornminnesvårdskommittén anse de sakkunniga det emellertid icke överensstämmande med ett rätt tillvaratagande av landets kulturhisto-

riska minnesmärken att lämna berörda naturföremål utan skydd. Det må likväl påpekas, att nämnda kommitté till skillnad från de sakkunniga föreslog, att skyddet skulle anordnas på det sätt att bestämmelserna i lagen den 25 juni 1909 angående naturminnesmärkens fredande skulle utsträckas att gälla även nu ifrågavarande naturföremål.

De sakkunniga ha ansett, att härefter under 3 § till en början bör uttryckligen angivas att tillsyn över fasta fornlämningar i riket utövas av riksantikvarien. I anslutning härtill torde böra stadgas förbud att utan riksantikvariens tillstånd rubba, överhölja, medelst grävning undersöka eller genom plantering eller bebyggelse eller på annat sätt förändra fast fornlämning. I gällande fornminnesförordning (jfr 1 och 7 §§) nämnes ej överhöljande eller plantering eller bebyggelse. Det i förslaget intagna förbudet mot överhöljande av fast fornlämning avser att förhindra t. ex. att man vid byggande av jordbank fyller över en fornlämning. Förbudet mot plantering har tillkommit för att kunna hindra sådana för fornminnena ödesdigra skogsplanteringar, som mångenstädes skett, t. ex. på Öland och i Bohuslän.

Å andra sidan må framhållas, att förslaget i motsats till gällande fornminnesförordning icke nämner sådant »ofredande» av fornlämning, som icke innebär rubbning eller förändring därav. Detta uttryck torde nämligen vara så svävande till sin innebörd, att det icke lämpligen bör upptagas i en ny lag. Emellertid medger förslaget i stället länsstyrelsen att med avseende å fornlämning meddela föreskrift om vad till bevarande av dess helgd skall iakttagas ävensom att stadga för ändamålet erforderligt vite (jfr 4 §).

I 4 § 1 mom. i gällande fornminnesförordning stadgas såsom förut nämnts, att fast fornlämning, som redan nyttjas till åker, äng eller betesplats, må fortfarande brukas för sådant ändamål till samma djup som förut. Någon motsvarighet till denna föreskrift har ej upptagits i förslaget. Den föreslagna lydelsen av 3 § innebär å andra sidan ej något hinder för sådant brukande i den mån ej fornlämning därigenom skadas. Skulle dylikt brukande innebära risk för att fornlämningen skadas, läser länsstyrelsen enligt 4 § i förslaget kunna meddela erforderliga föreskrifter till fornlämningens skydd.

Det är uppenbart, att ändamålet med bevarandet av fasta fornlämningar även kräver, att jämväl ett visst område i en fornlämnings omedelbara närhet får förbliva i orubbat skick. Områdets storlek måste variera med hänsyn till fornlämningens betydelse. Här må såsom exempel i detta hänseende endast påpekas skillnaden mellan Uppsala högar och en enstaka runsten. Gällande fornminnesförordning har ansetts innebära skydd även för sådant område som ovan sägs, men den uppfattning härom, som sålunda är rådande, torde böra uttryckligen fastslås i lag. De sakkunniga ha fördenskull föreslagit, att till fast fornlämning skall anses höra så stort område å marken därtill, som med hänsyn till fornlämningens betydelse skäligen kan anses erforderligt.

Angående omfattningen av det område, som jämlikt 3 § skall anses höra till fast fornlämning, kan uppenbarligen lätt uppkomma olika meningar.

Det synes fördenskull erforderligt, att områdets gränser må kunna fastställas. Härvid ha de sakkunniga ansett lämpligt, att sådan fråga avgöres genom en opartisk myndighet. De sakkunniga vilja därför föreslå, att det skall tillkomma länsstyrelsen i den ort, där fast fornlämning finnes, att på framställning av riksantikvarien eller någon, vars rätt därav beröres, fastställa hur stort område omkring fornlämningen som skall anses höra till denna. Föreskrift härom har intagits under 4 §.

Uppenbart är, att länsstyrelsen, därest framställning i nu berörda ämne göres av riksantikvarien, bör höra jordägaren eller annan, vars rätt kan antagas berörd av sådant beslut som nyss nämnts, samt att länsstyrelsen, därest framställningen göres av annan än riksantikvarien, bör inhämta yttrande av denne. Något stadgande härom har emellertid ej ansetts erforderligt.

Såsom förut nämnts upptager förevarande lagförslag icke såsom nu gällande fornminnesförordning något förbud att »ofreda» fast fornlämning utan att det innebär rubbande eller förändring. I stället har under förevarande paragraf länsstyrelsen tillerkänts befogenhet att, där det finnes påkallat, meddela föreskrift om vad till bevarande av fornlämnings helgd skall iakttagas ävensom stadga för ändamålet erforderligt vite. Det är uppenbart, att denna befogenhet i första rummet bör gälla område, som enligt vad ovan sagts skall anses höra till fast fornlämning. I den mån länsstyrelsens föreskrift allenast gäller område, som nu nämnts, torde någon annan inskränkning i länsstyrelsens ifrågavarande befogenhet än den, som framgår därav att den föreskrift, varom fråga är, skall vara erforderlig för bevarande av fornlämnings helgd, icke vara påkallad. De sakkunniga ha emellertid ansett, att länsstyrelsens befogenhet bör kunna avse ett större område än nyss nämnts. Det synes sålunda vara önskvärt att kunna förbjuda t. ex. anordnande av en dansbana invid en betydande fornlämning, även om det ej är fråga om att anordna densamma i fornlämnings omedelbara närhet. Genom ett sådant förbud kan, även om det skulle gälla ett område, som ej kan anses höra till fornlämningen, markens ägare ej anses lida något obehörigt intrång. Det torde nämligen överensstämma med den allmänna rättsuppfattningen, att hänsyn bör tagas till vördnadsbjudande lämningar från förgångna tider. Tydligt är emellertid, att försiktighet måste iakttagas med avseende å sådant område, som ej kan anses höra till fornlämningen. De sakkunniga vilja därför föreslå, att föreskrift, varom nu är fråga, beträffande område, som ej kan anses höra till fornlämningen, må av länsstyrelsen meddelas allenast såframt ej jordägaren eller annan därigenom åsamkas intrång av någon betydelse.

Om beslut enligt förevarande paragraf torde länsstyrelsen böra utan dröjsmål underrätta riksantikvarien genom översändande av avskrift av beslutet. De sakkunniga ha även tagit i övervägande, huruvida beslut, som nu sagts, borde anmälas till inskrivningsdomaren i orten. Detta har emellertid icke ansetts erforderligt. Även om av länsstyrelsen meddelat beslut angående gränserna för det område, som skall anses höra till en fornlämning, efter längre tid skulle ha råkat i glömska, har jordägaren med hänsyn

till stadgandet i 3 § alltid anledning att iakttaga försiktighet vid utnyttjande av marken närmast intill fornlämningen. Härjämte må erinras att riksantikvariens enligt vad nedan föreslås skall äga att inhägnas fornlämning med därtill hörande område. Vad angår sådan föreskrift, som länsstyrelsen kan komma att meddela om vad till bevarande av fornlämnings helgd skall iakttagas, torde det i allmänhet vara lämpligast, att anslag därom utsättes å marken. För övrigt kan anmärkas, att upplysning, huruvida något beslut rörande en fornlämning meddelats av länsstyrelsen, alltid kan erhållas hos riksantikvariens, som givetvis bör registrera sådana beslut allt efter som han erhåller meddelande därom.

Riksantikvariens bör äga att låta undersöka, istandsätta och inhägnas fast fornlämning ävensom verkställa röjning eller annan åtgärd, som prövas nödig till fornlämningens skydd och vård. Föreskrift härom har intagits i 5 §, som i viktiga hänseenden äger motsvarighet i 3 § av gällande fornminnesförordning. I sistnämnda lagrum nämnes dock icke inhägnande liksom ej heller uttryckligen röjning eller annan åtgärd, som prövas nödig till skydd för eller vård av fornlämning. En komplettering i dessa hänseenden har befunnits nödvändig. I övrigt har ansetts överflödigt att nämna, att riksantikvariens må låta avteckna fornlämning eller avbilda sådan på annat sätt.

Under förevarande paragraf torde även i nära anslutning till fornminnesvårdskommitténs förslag böra stadgas, att riksantikvariens, när för fornlämnings bevarande så finnes erforderligt, må låta omhändertaga fornlämning för dess uppställande och vård å annan plats. Vad sist är sagt bör även vara tillämpligt å föremål, som inmurats eller intimerats i hus, bro eller annat byggnadsverk, som alltjämt användes för sitt ändamål. De sakkunniga vilja i anslutning till vad nu föreslagits framhålla, att fornlämning icke bör flyttas i andra fall än där det befinnes nödvändigt för att den icke skall förstöras eller eljest bliva föremål för skadegörelse eller vanvård. Tydligt är även, att fornlämning, om den måste flyttas, därefter helst bör uppställas så nära som möjligt den plats, där den av ålder funnits.

Det torde böra stadgas, att före vidtagandet av åtgärd, som under förevarande paragraf omförmäles, underrättelse såvitt möjligt skall givas ägaren av den fastighet, där fornlämningen finnes, eller hans ställföreträdare. Kan ej åtgärden vidtagas utan att fastighetens ägare eller annan därigenom åsamkas kostnad eller skada, bör denne vara berättigad till skälig ersättning. Motsvarighet till sistnämnda stadganden finnes i 3 § i fornminnesförordningen.

Det är uppenbart, att önskemålet att bevara de fasta fornlämningarna i orubbat skick icke kan upprätthållas utan hänsyn till andra intressen. Enligt 4 § 2 mom. gällande förordning kan ock tillstånd givas att bruka, förändra eller borttaga fast fornlämning. Motsvarighet härtill har intagits i 6 och 7 §§ av förevarande förslag.

Vad först angår 6 § torde däri böra regleras det fall, att ägaren av fastighet, där fast fornlämning finnes, vill erhålla tillstånd att rubba eller förändra fornlämningen. I formellt hänseende innehåller förslaget härom, att skriftlig ansökan skall göras hos riksantikvariens och vid denna fogas nog-

grann beskrivning av fornlämningen. Med avseende å riksantikvariens prövning av ärendet torde böra stadgas, att tillstånd ej må vägras, där fornlämningen finnes innebära hinder, som ej står i rimligt förhållande till dess betydelse. Riksantikvarien bör emellertid äga att meddela föreskrift, som prövas erforderlig för att fornlämningen ej skall undergå större förändring än nödigt. De sakkunniga ha för sin del funnit, att genom de stadganden, som nu nämnts, en skäligen avvägning skett mellan fornvårdsintresset å ena samt utvecklingens krav å andra sidan.

De sakkunniga vilja härefter beröra det fall, att tillstånd till rubbande eller förändring av fast fornlämning icke kan medgivas, oaktat fastighetens ägare åsamkas betydande hinder vid nyttjande av fastigheten. Innebörderna av ett avslag å ansökan om tillstånd att rubba eller förändra fornlämning torde i allmänhet endast böra vara, att vederbörande såsom förut får finna sig i att fornlämningen förbliver å sin plats. Därest fornlämningen (t. ex. ett förut okänt fält av s. k. markgravar eller de okända grundmurarna till en äldre byggnad) legat helt under jord och påträffats först vid grävning eller annat arbete, som ägt rum efter det den nuvarande ägaren förvärvat fastigheten, kan skyldigheten att respektera fornlämning, som nyss nämnts, utgöra ett opåräknat onus, som måhända kan bliva oskäligt betungande. De sakkunniga vilja fördenskill föreslå, att i fall som sist nämnts jordägaren, såframt fornlämningens bibehållande medför betydande hinder vid nyttjande av fastigheten, skall äga fordra, att kronan exproprierar den mark, där fornlämningen finnes, eller att ersättning för olägenheten gives.

I 7 § torde böra regleras det fall, att annan än ägaren av den fastighet, där fast fornlämning finnes, vill göra ansökan om tillstånd att rubba eller förändra fornlämningen. Härvid åsyftas t. ex. sådana fall, då ett större arbetsföretag planeras å en plats och fornlämning därav beröres. De sakkunniga ha ansett, att vad ovan i formellt hänseende föreslagits för den händelse, att jordägaren gör ansökan om tillstånd att rubba eller förändra fornlämning, bör vara tillämpligt även i de fall, om vilka nu är fråga. Härjämte bör stadgas, att i ärende som nu sagts fastighetens ägare såvitt möjligt skall erhålla tillfälle att yttra sig. Med avseende å den materiella prövningen bör gälla samma regel som beträffande ansökan gjord av fastighetens ägare, dock med den inskränknigen, att tillstånd ej mot bestridande av fastighetens ägare bör meddelas den, som innehar fastigheten allenast på grund av upplåtelse av ägaren.

De sakkunniga vilja å anslutning till vad nu anförts påpeka, att förslaget icke innehåller några särskilda bestämmelser angående vad som skall iakttagas vid vetenskaplig undersökning av fast fornlämning. Av förslaget torde emellertid framgå, att sådan må företagas allenast efter tillstånd av riksantikvarien. Denne äger därvid uppställa de villkor, han finner behövliga. Bland annat torde det som regel böra föreskrivas, att fornlämningen efter utförd undersökning bör såvitt möjligt återställas i samma skick som förut. Undantag kan emellertid understundom vara påkallat, t. ex. i fråga om en fornlämning, som överlagrats under senare tid, eller om det är av särskilt

intresse att tillträde kan ske till fornlämningen. Av 5 § framgår, att den, som i så fall åsamkas skada, är berättigad till skälig ersättning.

När i samband med grävning eller annat arbete en förut okänd fornlämning påträffats, är det av vikt, att en vetenskaplig undersökning snarast äger rum, liksom helt naturligt, att fornlämningen ej rubbas mer än nödigt. De sakkunniga föreslå under 8 § att, om fornlämning, som ej förut varit känd, anträffas under grävning eller annat arbete, arbetet skall i vad det rör fornlämningen omedelbart avbrytas samt anmälan om förhållandet ske hos riksantikvarien. Fråga om tillstånd att rubba eller förändra fornlämningen bör därefter skyndsamt prövas efter vad under 6 och 7 §§ föreslagits.

Det är av stor vikt, att särskilt vid mera betydande arbetsföretag riksantikvarien blir i tillfälle att på ett tidigt stadium yttra sig angående möjligheten att bevara fasta fornlämningar å platser, som beröras av företaget. Härigenom kan mången gång förebyggas förstörelse som, därest riksantikvarien blir hörd först på ett senare stadium, kan synas oundviklig, varjämte icke obetydliga kostnader kunna besparas. De sakkunniga vilja nämna, att ett vägföretag, som utfördes under åren 1933—1934, berörde ett gravfält om cirka 200 forntida gravar, vilkas undersökning vållade en kostnad av omkring 2 000 kronor enbart i rese- och traktamentsersättningar. En jämförelsevis obetydlig ändring av vägsträckan, som icke fördryat vägarbetet, skulle ha medfört, att gravfältet kunnat helt skonas utan att därigenom vägtekniska intressen blivit åsidosatta, och en sådan ändring hade med säkerhet blivit genomförd, därest den centrala fornminnesvårdande myndigheten fått tillfälle att yttra sig över vägförslaget, innan detsamma blivit fastställt och bindande dispositioner för arbetet vidtagits.

Av nu anförda skäl vilja de sakkunniga under 9 § föreslå, att vid planerande av offentligt arbetsföretag den, som ämnar låta utföra arbetet eller eljest är ansvarig för företagets planläggning, i god tid bör inhämta, huruvida känd fornlämning kan beröras av företaget, samt, där så finnes vara förhållandet, med överlämnande av erforderliga handlingar så snart ske kan samråda med riksantikvarien. Vad nu sagts är närmast att anse såsom ett råd till vederbörande. Tydligen kan det emellertid tänkas, att den, som åsidosätter föreskriften, kan komma att straffas för tjänstefel. I övrigt må påpekas, att förevarande stadgande icke gör något undantag från regeln, att fornlämning ej må rubbas eller förändras utan riksantikvariens tillstånd.

Erfordras med anledning av arbetsföretag, som ovan nämnts, att särskild undersökning av fast fornlämning eller särskild åtgärd till dess bevarande vidtages, bör kostnaden därför åvila företaget. En sådan kostnad torde nämligen närmast vara att uppfatta såsom hörande till de omkostnader, som vid företagets planerande böra tagas i beräkning. Den regel, som nu föreslagits, torde i sin mån bidra till att tillbörlig hänsyn till fasta fornlämningar tages. — Uppenbarligen är av vikt att ett arbetsföretag såvitt möjligt ej fördröjes genom undersökning av eller åtgärd till skydd för fornlämning. Med hänsyn härtill torde böra stadgas, att sådan undersökning och åtgärd skall vidtagas så skyndsamt som möjligt.

Nu förordade bestämmelser om samråd med riksantikvarien vid planerande av offentligt arbetsföretag och gäldandet av kostnad för undersökning m. m. torde lämpligen böra gälla även enskilda arbetsföretag av större omfattning.

De sakkunniga övergå härefter till frågan om *fynd av lösa föremål från äldre tider*.

Enligt gällande fornminnesförordning faller under hembudspflicht fynd av »fortida mynt, vapen, redskap, prydnader eller kärl eller andra fornsaker av guld, silver eller koppar». Härjämte skola lösa fornsaker, som anträffas i fast fornlämning, avlämnas till statens historiska museum.

Vid tillämpning av stadgandet om hembudspflicht har av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien enligt långvarig och obruten praxis ansetts, att till fornsaker böra hänföras föremål från tiden intill omkring 1700-talets slut. Den förut nämnda fornminnesvårdskommittén föreslog ock, att i en ny lag i ämnet borde uttryckligen angivas, att till fornfynd skulle hänföras fynd av föremål från tiden intill 1700-talets slut. Enligt de sakkunnigas mening är det icke lämpligt att i lag fastställa någon viss tidpunkt, som i förevarande avseende skall utgöra skiljelinje. Det ligger nämligen i sakens natur, att tidsgränsen bör kunna undan för undan förskjutas framåt i tiden. Å andra sidan synes icke lämpligt att bibehålla uttrycket forntida, vilket kan givas en för snäv tolkning. De sakkunniga ha såsom förut nämnts velat föreslå, att uttrycket forntida i en ny lag utbytes mot uttrycket »från äldre tider». Häremot kan givetvis riktas den anmärkningen, att detta uttryck likaväl som uttrycket forntida är i viss mån svävande till sin innebörd. Denna olägenhet bör emellertid icke tillmätas för stor betydelse. För den centrala fornminnesvårdande myndigheten, som främst kommer att handha lagen, torde sålunda icke några svårigheter kunna uppstå. Det nya uttrycket är nämligen avsett att i huvudsak anknyta till rådande praxis. Enligt de sakkunnigas mening bör uttrycket anses innebära, att det föremål, varom är fråga, i regel skall vara minst 100 år gammalt. De sakkunniga ha icke förbisett, att hos allmänheten givetvis i vissa fall kan uppkomma tvekan, huruvida lagens bestämmelser äro tillämpliga eller ej. Anmärkas må emellertid, att genom förfrågan hos riksantikvarieämbetet kan vinnas upplysning om dess uppfattning i saken. För övrigt böra blivande straffbestämmelser utformas så att tillbörlig hänsyn kan tagas till ursäktliga förbiseenden.

Vad härefter beträffar den närmare innebörden av särskilda bestämmelser, som böra meddelas beträffande fynd av föremål, som ovan nämnts, torde till en början under 10 § böra stadgas, att föremål, som påträffas vid undersökning av fast fornlämning eller annan åtgärd, som berör sådan fornlämning, skall tillfalla kronan. Denna regel torde bäst överensstämma med principen, att fast fornlämning ej får rubbas utan riksantikvariens tillstånd. Av vad de sakkunniga nedan anföra under 13 § framgår emellertid, att de sakkunniga avse, att statens historiska museum likväl icke skall äga någon ovillkorlig företrädesrätt vare sig till fynd, som nu avses, eller till sådana fynd, som under 11 § omförmälas, utan att fynden skola fördelas även på andra museer.

Det torde böra stadgas, att riksantikvarien må äga att tillerkänna den, som vid undersökning av fast fornlämning påträffat föremål som ovan sägs, skäligen ersättning för nödiga kostnader och med undersökningen förenat arbete. Har eljest föremål påträffats i fast fornlämning, bör riksantikvarien äga pröva, huruvida med hänsyn till omständigheterna hittelön bör utgå.

Beträffande den, som i annat fall än förut sagts påträffar föremål från äldre tid, vartill ägare ej finnes, läser under 11 § böra stadgas, att, där föremålet är av guld, silver eller koppar, upphittaren skall vara skyldig att avstå föremålet till kronan mot lösen med belopp motsvarande penningvärdet efter vikt jämte förhöjning med en åttendedel av nämnda värde. Vad angår frågan om skyldigheten att avstå föremålet till kronan må framhållas, att delade meningar länge rått rörande den omfattning, som borde givas åt en sådan hembudspflicht. Å ena sidan ha röster höjts för betydande skärpning av skyldigheten att hembjuda fornyfynd. Vid sakkunnigas överläggningar har länsantikvarien *Festin* förordat en praktiskt taget allmän hembudsskyldighet och därvid åberopat, att bestämmelserna om hembudspflicht i 1867 års förordning jämte 1873 års tillägg vore ett avsteg från äldre svensk rätt med dess under 1600- och 1700-talen mera vidsträckta och i 1828 års förordning praktiskt taget allmänna hembudsskyldighet, samt att t. ex. i mera fyndfattiga trakter eller i turistcentra vetenskapligt betydelsefulla fynd eljest lätt kunde komma att undandragas forskningen. Bland sådana fynd ha särskilt framhållits depå-, moss- och boplatstrynd¹, som ofta kunde lämna viktiga nya rön beträffande vår äldre bebyggelsehistoria. Ledande arkeologer i Norge ansåge fördelar ha vunnits för forskningen genom den där vidgade hembudsskyldigheten, bland annat genom att den illojala handeln med fornsaker och ett planlöst, stundom skadligt privatsamlande hämmats samtidigt som fynden mera direkt kunnat tillföras det vetenskapliga forskningsmaterialet, som nu efter hand jämväl av provinsmuseer kunde för vård och forskning omhändertagas.

Å andra sidan ha övriga sakkunniga som sin mening uttalat, att den allmänna förståelsen för museernas uppgift på hithörande områden gått stadigt framåt och att erfarenheten i vårt land för närvarande icke med nödvändighet krävde en skärpning av hembudspflichten; det hade till och med gjorts gällande, att en mildring kunde ifrågakomma. En viss risk kunde föreligga, att provinsmuseernas möjligheter till förvärf av fornyfynd genom en skärpt hembudspflicht kunde försämrast, något som med hänsyn till provinsmuseernas växande medverkan i kulturminnesvården syntes tala mot en skärpning.

Under angivna förhållanden och då något påfallande behov av ändrade bestämmelser icke gjort sig gällande, hava sakkunnigas flertal funnit sig nu böra förorda, att hembudspflichten fortfarande begränsas till föremål av guld, silver eller koppar.

Beslutanderätt i frågan, huruvida ett föremål skall inlösas eller ej, bör tillkomma riksantikvarien. Denne bör även, när skäl därtill föreligga, äga förordna, att utöver lösen skall utgå särskild hittelön med skäligt belopp.

¹ Beträffande dessa kategorier av fynd har även riksantikvarien Curman ansett hembudspflicht vara önskvärd.

Beträffande fynd, som enligt vad ovan sagts skall tillfalla eller hembjudas kronan, bör även meddelas stadgande om det formella förfarande, som skall iakttagas. De sakkunniga föreslå härom under 12 §, att om fynd, som nyss nämnts, skall upphittaren utan dröjsmål göra anmälan hos riksantikvarien eller ombud för denne eller polismyndighet. Han bör ock vara pliktig att på anmaning noggrant uppgiva omständigheterna vid fyndet och platsen för detsamma ävensom utlämna föremålet mot bevis.

De sakkunniga vilja vidare föreslå, att riksantikvarien må äga att be-myndiga föreståndare för museum i orten eller annan lämplig person att å hans vägnar mottaga anmälan om fynd, som ovan sägs, samt att omhändertaga föremålet i fråga. Härigenom bildas naturliga uppsamlingsställen, där föremålen i fråga lämpligen kunna förvaras och i många fall, efter medgivande av riksantikvarien enligt 13 §, för framtiden förbliva.

Ombud eller polismyndighet, som mottagit anmälan om fynd som här avses, bör utan dröjsmål underrätta riksantikvarien därom.

Såsom förut framhållits har frågan om statens historiska museums företrädesrätt till fornfynd numera kommit i ett väsentligt ändrat läge. Jämte universitetsmuseerna i Lund och Uppsala få för närvarande ett flertal provinsmuseer anses skickade att omhändertaga här ifrågavarande fynd. Förutsättning härför bör givetvis i första hand vara, att museet har brandsäkra och i övrigt lämpliga lokaler. Härjämte måste krävas, att museet har en i museivård kunnig och för sin uppgift i övrigt lämpad föreståndare. Därest dessa förutsättningar äro uppfyllda, kan det anses naturligt, att museet får omhändertaga fynd från det område, som museet representerar. Emellertid kunna fynd vara av den beskaffenhet, att det måste anses ur vetenskaplig eller fornvårdssynpunkt lämpligare, att de omhändertagas av statens historiska museum såsom den centrala institutionen i riket. Vid tillämpning härav måste givetvis tagas hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall. Så lärer det t. ex. vara tydligt, att de fynd, som göras inom en stad, där ett historiskt museum finnes, i regel skola gå till detta museum, för vilket fynden givetvis äro av särskilt intresse. Att i lag fastställa normer för en fördelning i enlighet med de synpunkter, som nu anförts, torde icke vara möjligt. I förslaget har fördenskull endast, under 13 §, intagits föreskrift, att riksantikvarien äger förordna, att kronans rätt till fynd som här avses — vare sig föremålet i fråga påträffats i fast fornlämning eller ej — skall överlätas å museum, som kan för framtiden taga erforderlig vård om fyndet. I denna regel har dock den inskränkningen ansetts böra göras, att beträffande fynd av större betydelse fråga om överlåtelse skall hänskjutas till Konungens prövning. Det må i anslutning härtill anmärkas, att riksantikvariens beslut i de fall, då han är behörig att avgöra ärendet, enligt 21 § i förslaget må överklagas hos Konungen.

De sakkunniga förutsätta, att provinsmuseerna vid fördelningen av hembjudna fynd komma att tillgodoses i en omfattning, som gör det möjligt för dessa museer att ge en fyllig bild av bygdens eller provinsens äldre kultur. Att detta är möjligt utan att därför rikets centralmuseum behöver

komma i en missgynnad undantagsställning framgår för övrigt av erfarenheterna från samarbetet mellan de berörda institutionerna under senare år. Utan ett dylikt samarbete blir i själva verket den av de sakkunniga föreslagna, hela riket omspannande museiorganisationen en död bokstav. De sakkunniga vilja emellertid även peka på de möjligheter att berika ett museums samlingar, som stå till buds genom att därför lämpade museer erhålla föremål såsom deposition, och förmäna, att en ökad frekvens av depositionsförandet de olika museerna emellan är eftersträfvansvärd.

Liksom enligt 8 § 2 mom. i gällande fornminnesförordning bör det stå den, som påträffat föremål från äldre tid, vilket ej är underkastat hembudsplikt, fritt att hembjuda det åt kronan. Stadgande härom har intagits i 14 § av förslaget. Beträffande det formella förfarandet föreslås, att anmälan skall göras hos riksantikvarien eller dennes ombud eller polismyndighet. Ombud eller polismyndighet, som mottagit anmälan om fynd varom nu sagts, bör utan dröjsmål underrätta riksantikvarien därom. Denne bör äga att besluta, huruvida föremål, varom nu är fråga, skall inlösas eller ej. Det må tilläggas, att hembud självfallet kan ske även till vederbörande lokala centralmuseer. Stadgande härom är överflödigt.

I 15 § torde böra stadgas, att riksantikvarien är berättigad att undersöka den plats, där föremål från äldre tid påträffats, samt att å sådan undersökning vad i 5 § sista stycket är stadgat skall äga motsvarande tillämpning.

I fråga om *straff* för överträdelse av den föreslagna lagen torde till en början under 16 § böra stadgas, att där någon utan tillstånd av riksantikvarien rubbar eller förändrar fast fornlämning eller underlåter att göra anmälan om fast fornlämning, som påträffats vid grävning eller annat arbete, han skall, där förseelsen ej beror av ursäktligt förbiseende, straffas med dagsböter eller vid synnerligen försvårade omständigheter fängelse i högst sex månader. Han bör tillika vara skyldig ersätta all kostnad eller skada, som av förseelsen föranledes. I detta sammanhang bör anmärkas, att två av de sakkunniga, herrar Nyblom och Rydbeck, ansett, att fängelsestraff ej bör stadgas.

Härefter torde i 17 § böra stadgas, att om någon underlåter att ställa sig till efterrättelse vad enligt 12 § åligger honom med avseende å föremål, varom i 10 och 11 §§ sägs, eller undandöljer, förskingrar eller fördärvar sådant föremål, skall vad i 16 § är stadgat jämväl äga tillämpning. Det samma bör gälla, där någon med vetskap om att anmälan, som i 12 § sägs, icke skett emottager, döljer, köper eller föryttrar eller ombesörjer omarbetning eller förändring av föremål, som i 10 och 11 §§ avses.

Under 18 § bör stadgas, att straff enligt nu ifrågavarande lag ej må ådömas, där gärningen enligt allmän strafflag är belagd med strängare straff. Böter och viten, som ådömas enligt lagen, skola enligt 19 § tillfalla kronan. Saknas tillgång till deras gäldande, böra de förvandlas enligt allmän strafflag.

Beträffande *besvär m. m.* föreslå de sakkunniga under 20 §, att klagan över länsstyrelsens beslut i fråga, som i förslaget avses, skall få föras hos

Konungen av riksantikvarien och den, vars rätt av beslutet beröres, i den ordning som för ekonomimål i allmänhet är stadgad. Länsstyrelsen synes böra äga förordna, att av länsstyrelsen meddelat beslut skall utan hinder av besvär omedelbart lända till efterrättelse intill dess annorlunda varder förordnat. I 21 § av förslaget stadgas, att över beslut av riksantikvarien i fråga, som enligt förslaget ankommer på hans prövning, besvär må anföras hos Konungen inom trettio dagar från det klaganden erhöi del av beslutet. Riksantikvarien skall enligt 22 § i fråga, som i förslaget avses, äga påkalla nödig handräckning hos överexekutor. Enligt 23 § skall Konungen äga att meddela närmare bestämmelser angående tillämpningen av den föreslagna lagen.

Vad slutligen angår den föreslagna lagens ikraftträdande torde därmed ej mindre fornminnesförordningen än även 1873 års förordning om nedgraven skatt m. m. böra upphöra att gälla. Att vid sidan av den nu föreslagna lagen och den egentliga hittegodslagstiftningen bibehålla en särskild författning om nedgrävd skatt eller dylikt, vartill ägare ej finnes, torde näppeligen vara påkallat. Härvid må emellertid påpekas, att genom upphävande av 1873 års förordning där stadgad rätt till jordägarandel i nedgrävd skatt eller dylikt, som saknar ägare utan att vara fornfynd, skulle komma att upphöra. De sakkunniga vilja framhålla, att de icke ansett sig ha anledning att taga bestämd ståndpunkt i denna fråga. Därest det skulle befinnas önskvärt, att rätten till jordägarandel i någon form bibehålles, synes stadgande därom möjligen kunna intagas i lagen om hittegoods. Något förslag härom ha de sakkunniga emellertid icke upprättat.

II.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet.

Ovannämnda lagrum innehåller nu allenast en hänvisning till 6 § gällande fornminnesförordning. Enligt förevarande förslag skall med någon skärpning av sistnämnda bestämmelse i det fall, att inom skifteslag finnes fast fornlämning, den mark, som upptager fornlämningen, jämte så stort område därintill som med hänsyn till fornlämningens betydelse skäligen kan anses erforderligt — där det lämpligen kan ske — undantagas från skiftet. Innan områdets gränser bestämmas, skall riksantikvarien beredas tillfälle att yttra sig.

III.

Förslag till kungörelse angående vården av kyrka tillhörig lös egendom m. m.

Huvudstadgandet i förevarande förslag, 1 §, bygger liksom 10 § i gällande fornminnesförordning å 26 kap. 6 § kyrkolagen. Det har emellertid

ansetts överflödigt att erinra därom. I övrigt må nämnas att ringklockor, ljusstakar, ljuskronor och votivskepp jämställts med övriga föremål, som nu uppräknas i 10 § fornminnesförordningen. Vidare har statens historiska museums nuvarande företrädesrätt att övertaga kyrka tillhörig lös egendom ansetts böra upphöra. Särskilda bestämmelser om runstenar i golv ha ansetts överflödiga.

I 2 § stadgas om inventarium samt vårdnadsskyldighet. Bestämmelserna, som äga sin motsvarighet i 11 § fornminnesförordningen samt kungörelse den 4 juli 1913 angående avförande ur inventarium över kyrka tillhörig lös-egendom, torde ej kräva någon närmare motivering. Det må dock framhållas, att riksantikvariens erhållit befogenhet föreskriva komplettering av inventarie-förteckningen.

Härefter har under 3 § föreslagits, att föremål, som avses i 1 §, ej må utan riksantikvariens samtycke repareras eller förändras eller flyttas från byggnad, till vilken det av gammalt hör. Det må påpekas, att enligt detta stadgande riksantikvariens kan medgiva, att ett föremål må deponeras för vård å lämpligt museum.

I 3 § stadgas vidare, att om föremål, som i förslaget avses, finnes vara utsatt för överhängande fara att skadas, riksantikvariens äger omhändertaga detsamma eller vidtaga annan åtgärd för dess vård. Kostnaden härför skall gäldas av den, som är skyldig att underhålla föremålet. Detta stadgande har ansetts nödvändigt för att bereda möjlighet att förebygga obotliga skador på grund av uppenbar vårdslöshet vid handhavandet av märkliga och ömtåliga kulturföremål.

IV.

Förslag till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Såsom förut framhållits är förevarande förslag i väsentliga delar byggt på samma principer som lagen den 25 juni 1909 angående naturminnesmärkens fredande. Härigenom vinnes likformighet på två lagstiftningsområden, som i många stycken äro ensartade.

Förslaget avser närmast i enskild ägo befintliga byggnader. Såsom förut nämnts finnas beträffande staten, menighet eller allmän institution eller inrättning tillhöriga byggnader särskilda bestämmelser i kungörelsen den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet. Det har emellertid icke ansetts påkallat att uttryckligen begränsa förslaget till enskilda byggnader, i synnerhet som det icke är otänkbart, att den föreslagna lagen kan erhålla betydelse även i fråga om vissa offentliga byggnader.

I enlighet med vad de sakkunniga förut framhållit utgår förslaget från att vederbörande ägares medverkan i många fall skall kunna påräknas, när det gäller att för framtiden bevara kulturhistoriskt märkliga byggnader. För att denna förutsättning verkligen skall uppfyllas är emellertid angeläget att

förslaget utformas så, att det medger skäligt hänsynstagande till ändrade förhållanden och utvecklingens krav. I annat fall torde en berättigad tveksamhet kunna uppkomma om lämpligheten av att underkasta en byggnad några inskränkningar i blivande ägares förfoganderätt. Även ur allmän synpunkt är det betänkligt att uppställa några alltför inskränkande bestämmelser för ägaren.

Den omständigheten, att vederbörande ägares medverkan förutsättes, torde emellertid ej föranleda, att ägaren ensam skall äga att taga initiativ i fråga, som med förslaget avses. Initiativrätt torde även böra tillkomma de kulturvårdande organen, främst riksantikvarien, liksom annan, som har ett legitimt intresse därav. Om ägaren ej själv tager initiativet, bör emellertid liksom enligt lagen angående naturminnesmärkens fredande hans samtycke inhämtas.

Vad ovan sagts om ägaren bör i vissa särskilda fall, såsom i fråga om fideikommiss, gälla innehavaren.

Beslut i ärenden, som med förslaget avses, torde i vad gäller den grundläggande frågan, huruvida en byggnad överhuvud skall vara underkastad särskilda bestämmelser eller ej, böra meddelas av länsstyrelsen. Denna myndighet meddelar ock de fridlysningsbeslut, som omförmälas i lagen angående naturminnesmärkens fredande. Länsstyrelsens beslut synes böra innehålla, att byggnaden ifråga — jämte park eller trädgård eller annat erforderligt område därintill — skall vara underkastad vissa särskilda bestämmelser, av mer eller mindre omfattande innebörd, i syfte att skydda byggnaden och området mot vandalisering. Tillsyn över de byggnader, som varda underkastade sådana bestämmelser, bör tillkomma riksantikvarien, som därvid skall äga att samarbeta med byggnadsstyrelsen. Med avseende å denna tillsyn torde böra angivas vissa riktlinjer, av vilka tydligt framgår, att han vid prövning av frågor i vad mån en byggnad får ändras eller repareras m. m. skall taga all skälig hänsyn till byggnadens användbarhet, kostnaderna för dess underhåll m. m.

Möjlighet bör stå öppen att under vissa förutsättningar upphäva de särskilda bestämmelser, som må komma att meddelas för en viss byggnad. Främst bör härutinnan uppmärksammas, att sådana bestämmelser ej må hindra företaget av större allmän eller enskild betydelse.

De sakkunniga övergå härefter till närmare angivande av de särskilda bestämmelser, som böra meddelas.

Till en början torde såsom en inledning under 1 § böra stadgas, att byggnad, som är av kulturhistoriskt märklig beskaffenhet, må jämte därtill hörande park eller trädgård eller område, som eljest med hänsyn till byggnadens betydelse skäligen kan anses erforderligt, i den ordning i den föreslagna lagen stadgas förklaras underkastad sådana särskilda bestämmelser, som under 3 § angivas. Av den sålunda föreslagna lydelsen framgår, att förklaring, som i förslaget avses, icke kan vinnas *enbart* beträffande park eller trädgård. Denna inskränkning torde dock icke vara av praktisk betydelse, och genom utmärkande, att förklaringen alltid skall anknytas till viss byggnad, torde vinnas en fast begränsning hos förslaget, som eljest

icke skulle kunna ernås. Med byggnad förstås uppenbarligen ej endast mangårdsbyggnad utan även t. ex. ekonomibyggnad, gammal industriell byggnad, s. k. konst m. m.

Vill någon erhålla förklaring, som i 1 § avses, bör han ingiva ansökning därom till den myndighet, som enligt vad ovan sagts skall besluta i ärendet, nämligen länsstyrelsen. Stadgande härom bör intagas i 2 §. Ansökningen bör innehålla 1) uppgift om den fastighet, varå byggnaden är belägen, 2) uppgift om fastighetens ägare, 3) beskrivning av byggnaden i fråga samt 4) förslag till bestämmelser, som lämpligen böra meddelas. Härefter torde böra föreskrivas, att vid ansökningen skall, därest den ej framställts av fastighetens ägare, fogas skriftligt medgivande av denne. Med hänsyn till detta stadgande torde det vara överflödigt att meddela några närmare bestämmelser om behörighet att göra ansökan, varom här är fråga. Övergår fastigheten, sedan ansökningen ingivits, till annan ägare, bör detta ej utgöra hinder för ansökningens beviljande. Vidare synes böra föreskrivas, att med avseende å fideikommiss eller fastighet, som innehaves under med fideikommiss jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt, skall vad i den föreslagna lagen sägs om fastighets ägare i stället gälla innehavaren.

Nu ifrågavarande bestämmelser ansluta nära till 2 § i lagen angående naturminnesmärkens fredande.

Under 3 § torde böra meddelas närmare bestämmelser om vad ansökning, som ovan sagts, må avse. Det torde nämligen vara synnerligen önskvärt att på förhand skapa vissa typer av bestämmelser, som må fastställas att gälla kulturhistoriskt märkliga byggnader med därtill hörande mark. Det är sålunda icke lämpligt medgiva, att det tillskapas en brokig mångfald av olika bestämmelser för skilda byggnader. Enligt de sakkunnigas mening bör ansökningen kunna avse, 1) att byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke rivas, ombyggas eller eljest till sitt yttre förändras, 2) att det inre av byggnaden eller viss del därav ej må utan riksantikvariens samtycke ombyggas, förändras eller repareras, 3) att till byggnaden hörande park, trädgård eller område, som eljest med hänsyn till byggnadens betydelse skäligen kan anses erforderligt, ej må utan riksantikvariens samtycke bliva föremål för väsentlig förändring, 4) att, därest åtgärd som ovan sägs vidtages utan riksantikvariens samtycke, riksantikvariens må, där så ske kan, på ägarens bekostnad återställa byggnaden eller området i förutvarande skick samt 5) att riksantikvariens, därest byggnaden ej underhålles, må på ägarens bekostnad låta utföra erforderlig reparation. — Det är icke erforderligt, att ansökningen omfattar bestämmelser i samtliga nu angivna hänseenden. Därest vederbörande ägare eller innehavare vill underkasta byggnaden allenast bestämmelser enligt viss eller vissa av angivna punkter, står det honom fritt att göra en sådan begränsning.

Enligt lagen angående naturminnesmärkens bevarande skall länsstyrelsen låta kungöra ansökan om fridlysning. Något kungörelseförfarande torde emellertid icke vara påkallat i sådana fall, som med förevarande förslag avses. Däremot torde böra stadgas, att länsstyrelsen skall göra anmälan

om ansökningen hos inskrivningsdomaren i orten, som bör göra anteckning därom i vederbörande fastighetsbok på sätt om bevis angående utmätt fast egendom är stadgat. Föreskrift härom har intagits under 4 §.

Den inskränkning i ägarens resp. innehavarens rådighet över en fastighet, som följer av bifall till ansökning, varom ovan sägs, bör icke gälla gentemot den, som innehar fordran för vilken fastigheten på grund av inteckning eller eljest häftade redan vid tiden för ansökningens ingivande. Om sådan fordringsägares rätt det kräver, bör sålunda fastigheten vid eventuell exekutiv auktion utropas dels *med* förbehåll om fortsatt giltighet av de bestämmelser, som gälla på grund av förklaring jämlikt den föreslagna lagen, dels ock *utan* förbehåll därom. Uppnås i det senare fallet högre pris, måste bestämmelserna upphöra att gälla. Vad nu sagts bör dock ej gälla, därest å fordringsbeviset tecknats medgivande till förklaringen. Uppenbarligen bör sådant medgivande, därest fordringsägaren innehar särskild s. k. omslagsrevers, för vilken inteckningshandling lagts som säkerhet, tecknas å inteckningshandlingen. Eljest läser medgivandet icke gälla, om inteckningen kommer i ny innehavares hand.

Stadganden i nu angivna hänseenden ha intagits såsom andra stycke i 4 §. Detta stycke motsvarar 3 § näst sista stycket lagen angående naturminnesmärkens fredande.

Beträffande förfarandet med ansökning, som i 2 § sägs, torde för det fall, att ansökningen ej framställt av riksantikvarien, böra under 5 § föreskrivas, att utlåtande skall inforas av denne samt att ansökningen ej må bifallas, därest den icke tillstyrkes av riksantikvarien. Har riksantikvarien tillstyrkt ansökningen och möter icke eljest laga hinder, bör det åligga länsstyrelsen att förklara, att byggnaden jämte därtill hörande park, trädgård eller annat område, som i 1 § sägs, skall vara underkastad de bestämmelser, som med ansökningen avses. Härvid måste dock uppställas den begränsningen, att länsstyrelsen måste tillse, att bestämmelserna i fråga överensstämma med vad i 3 § sägs. För övrigt skall vid tillämpning av bestämmelserna gälla vissa inskränkningar enligt 8 § i förslaget, till vilka de sakkunniga återkomma i det följande.

Det synes lämpligt föreskriva att, där länsstyrelsen meddelat förklaring, som ovan sägs, anslag om förklaringen skall uppsättas på därför lämpad plats å byggnaden. Ett dylikt anslag bör kunna erhålla en sådan konstnärlig utformning, att det pryder sin plats. Och anslagets innehåll bör, utom att det bringar förklaringen till blivande ägares och innehavares känedom, kunna för dessa giva byggnaden ett särskilt värde, som kan kompensera den inskränkning i deras rådighet, som förklaringen medför. Det bör även stadgas, att sådant anslag som nu nämnts ej må borttagas utan riksantikvariens samtycke.

Under 6 § torde böra stadgas, att länsstyrelsen bör utan dröjsmål genom översändande av avskrift av beslut i ärende, som ovan sägs, underrätta riksantikvarien. Länsstyrelsen bör tillika, sedan beslutet vunnit laga kraft, underrätta inskrivningsdomaren därom. Riksantikvarien bör föra register över byggnader, vilka blivit föremål för förklaring, som i 5 § sägs.

Härefter torde böra i 7 § meddelas föreskrifter, hur det skall förfaras, när någon vill erhålla riksantikvariens samtycke till åtgärd, som på grund av förklaring, varom ovan sägs, ej må vidtagas utan sådant samtycke. I dylikt fall bör ansökning göras hos riksantikvariens och vid ansökningen fogas utredning, som, utan att sökanden oskäligt betungas, erfordras för ärendets prövning. Med avseende å riksantikvariens prövning torde böra stadgas, att riksantikvariens ej må vägra samtycke till utförande av sådan ändring, som med hänsyn till ägarens bekvämlighet skäligen kan anses påkallad, eller till vidtagande av annan åtgärd, som finnes nödvändig för att byggnaden alltjämt skall vara till nytta. I öfrigt bör riksantikvariens iakttaga skäligen hänsyn till ändrade förhållanden, som må ha inträtt sedan de bestämmelser, som äro gällande med avseende å byggnaden, blivit fastställda, liksom till övriga omständigheter i ärendet. För utarbetande av erforderliga ritningar till ändringsarbeten bör riksantikvariens äga att, när sökanden ej skäligen bör betungas därmed, utan kostnad för denne anlita biträde av byggnadsstyrelsen.

Av de bestämmelser, som enligt 3 § må meddelas beträffande kulturhistoriskt märklig byggnad, kan bestämmelse, som avses under punkt 5 i nämnda paragraf, tänkas understundom bliva betungande, om den till fullo tillämpas. De sakkunniga föreslå fördenskull, att i 8 § stadgas viss modifiering. För det fall, att fråga uppkommer om tillämpning av sådan bestämmelse, som under nämnda punkt avses, torde sålunda böra gälla, att riksantikvariens icke äger fordra, att byggnadens ägare skall gälda kostnad, som med hänsyn till ägarens villkor, byggnadens användbarhet och omständigheterna i övrigt kan anses oskälig.

I 8 och 9 §§ lagen angående naturminnesmärkens fredande meddelas bestämmelser om upphävande av fridlysning. Stadgandena i fråga torde i väsentliga delar böra erhålla sin motsvarighet i fråga om förklaring, som meddelats jämlikt den nu föreslagna lagen. Under 9 § torde sålunda böra föreskrivas, att sådan förklaring skall av länsstyrelsen upphävas: 1) Om sådant påyrkas av någon, som visar, att han vid tiden för ansökningens ingivande till den fastighet, varå byggnaden finnes, eller andel därav ägt bättre rätt än den, som i ärendet antagits vara fastighetens ägare. 2) Om fastigheten utgör fideikommiss eller innehaves under därmed jämförliga förhållanden samt förklaringens upphävande påyrkas av innehavare, som icke medgivit förklaringen och därav lider intrång, vilket icke är att anse såsom oväsentligt. Rätt att yrka förklaringens upphävande bör dock icke tillkomma innehavare av fideikommiss, där Konungen medgivit, att förklaringen må meddelas med bindande verkan även för kommande fideikommissarier. 3) Om från riksantikvariens företes intyg, att byggnaden till sin beskaffenhet undergått sådan förändring, att dess bevarande synes ändamålslost eller skulle medföra oskäliga kostnader.

Härjämte synes länsstyrelsen böra äga att, efter riksantikvariens hörande, helt eller delvis upphäva förklaring, varom ovan sägs, såframt de genom förklaringen meddelade bestämmelser finnas hindra eller avsevärt försvåra företag av större allmän eller enskild nytta.

Under 10 § torde böra stadgas, att, om beslut som i 9 § avses blivit meddelat, länsstyrelsen skall utan dröjsmål översända avskrift av beslutet till riksantikvarien. Sedan beslutet vunnit laga kraft, bör länsstyrelsen ock underrätta inskrivningsdomaren.

För det fall att Konungen medgivit expropriation av kulturhistoriskt märklig byggnad eller därtill hörande park, trädgård eller annan mark, synes i 11 § böra stadgas, att förklaring, som enligt den föreslagna lagen meddelats angående byggnaden eller området, allttjämt skall gälla allenast i den mån Konungen därom förordnat. Expropriation kan enligt av de sakkunniga likaledes framlagt lagförslag ske för byggnadens och områdets bevarande i oförändrat skick, men sådan kan enligt gällande lag även ske t. ex. för att ett allmänt företag skall kunna genomföras, därvid byggnaden måhända måste rivras eller flyttas.

Då det även kan tänkas, att förklaring enligt nu ifrågavarande lagförslag kan komma i strid med fastställd stadsplan, och i så fall stadsplanen såsom fastställd av Kungl. Maj:t bör tillerkännas företräde, torde böra stadgas, att sådan förklaring ej må utgöra hinder för genomförande av stadsplan. Något motsvarande stadgande lär ej vara erforderligt i fråga om stomplan, utomplansbestämmelser eller byggnadsplan, varom förmäles i stadsplanelagen. I övrigt må framhållas, att sådant tillstånd av riksantikvarien, som avses i 7 §, uppenbarligen icke kan ersätta byggnadslov enligt byggnadsstadgan. Nu förevarande förslag skall sålunda icke upphäva vad i andra författningar må vara föreskrivet.

I 12 § föreslås i anslutning till stadgandet i 8 § sista stycket lagen angående naturminnesmärkens fredande att, där fastighet vid exekutiv auktion sålts frigjord från den inskränkning i ägarens rätt förklaringen må medföra, är förklaringen, sedan auktionen vunnit laga kraft, att anse såsom upphävd. Det torde böra åläggas auktionsförrättaren att om förhållandet göra anmälan hos riksantikvarien ävensom hos inskrivningsdomaren.

Härefter torde böra under 13 § meddelas stadgande om straff — dagsböter — för det fall att någon överträder sådana under 3 § 1—3) omförmälda bestämmelser, som av länsstyrelsen förklarats skola gälla beträffande kulturhistoriskt märklig byggnad eller därtill hörande område, liksom för det fall att någon utan riksantikvariens samtycke borttager anslag, varom i 5 § förmäles, eller fördärvar sådant anslag.

Böter, som kunna komma att ådömas enligt nu föreslagen lag, böra tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, böra de förvandlas enligt allmän strafflag. Stadganden härom ha intagits i 14 §. Enligt 15 § i förslaget skall riksantikvarien äga att, då till efterlevnad av lagen så erfordras, påkalla handräckning av överexekutor. I 16 § torde böra stadgas, att över länsstyrelsens beslut i fråga, som i lagen avses, må av riksantikvarien och den, vars rätt av beslutet beröres, klagan föras hos Konungen i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad. Över beslut av riksantikvarien i fråga, som jämlikt förslaget ankommer på hans prövning, böra besvär få anföras hos Konungen inom trettio dagar från det klaganden erhöi del av beslutet.

V.

**Förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 75 §§ lagen
den 12 maj 1917 om expropriation.**

Den föreslagna lagen om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader ger, såsom förut nämnts, ej möjlighet att tvinga en fastighetsägare att underkasta sådan byggnad lagens bestämmelser. Vidare medger ej lagen möjlighet att under alla förhållanden bevara en märkelig byggnad. Det torde därför vara lämpligt stadga, att expropriation kan få äga rum av kulturhistoriskt märkelig byggnad och mark omkring sådan byggnad. 1 § i lagen om expropriation torde böra kompletteras i enlighet med vad nu sagts. I samband härmed torde ordalagen i denna § böra jämkas något beträffande expropriation av fast fornlämning.

Fråga om expropriation av fast fornlämning må enligt 75 § lagen om expropriation väckas endast av vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Det torde vara lämpligt föreskriva, att i stället för akademien skall träda riksantikvarien. Även fråga om expropriation av kulturhistoriskt märkelig byggnad bör endast få väckas av riksantikvarien. Detsamma bör gälla mark omkring sådan byggnad eller fast fornlämning. 75 § torde böra ändras i enlighet med vad nu anförts.

VI.

**Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 11:o) lagen
den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.**

Uti ifrågavarande punkt av ovannämnda lag torde böra införas, att mål om Konungens befallningshavandes beslut rörande kulturhistoriskt märkliga byggnader och fasta fornlämningar skola prövas i regeringsrätten. Däremot böra besvär över riksantikvariens beslut prövas av Kungl. Maj:t i eljest för besvär över administrativ myndighets beslut gällande ordning.

Avslutning.

De sakkunniga äro medvetna om att här ovan framlagda författningsförslag, avseende skilda sidor av den svenska kulturminnesvården, ingalunda kunna anses lösa denna kulturminnesvårds samtliga problem. De sakkunniga äro tvärtom övertygade om att det organisations- och lagstiftningsarbete, av vilket nu framlagda förslag utgör en länk, måste organiskt utvecklas och fullföljas med tiden. Särskilt erbjuder skyddet och vården av vårt lands profana byggnadskultur ävensom av de lösa konst- och kulturföremålen i privat ägo viktiga och svåra lagstiftningsproblem, vilkas lösning endast kan anses vara påbörjad. De sakkunniga hava emellertid varit av

den meningen, att allt lagstiftande, som i likhet med det här ifrågavarande avser att åstadkomma inskränkningar i en ägares föfoganderätt över sin egendom, måste gå fram med största varsamhet, om det icke skall uppväcka en reaktion, som lätt blir till skada för de syften, som det är avsett att främja. De sakkunniga våga emellertid tro, att det förslag till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader, vilket utgör den väsentligaste nyheten bland de nu framlagda författningsförslagen, just genom sin måttfullhet och sin frihet från tvångsbestämmelser skall visa sig vara en brukbar utgångspunkt för de fortsatta lagstiftningsåtgärder på detta område, som kunna visa sig önskvärda.

De sakkunniga hysa även den övertygelsen, att lagbestämmelser och förordningar ingalunda äro de viktigaste instrumenten för en god och effektiv kulturminnesvård i ett modernt samhälle. Vida betydelsefullare äro därvid en allmän upplysning på hithörande områden och en ändamålsenlig organisation av de organ, som hava åt sig anförtrodd kulturminnesvårdens praktiska tillämpning, så att dessa organ bliva satta i stånd att i landets olika delar och för våra skiftande arter av kulturminnen göra de positiva insatser och arbeten, vilka enbart kunna höja kulturminnesvårdens arbete från en förbuds rörelses negativa stadium till en produktiv kulturinsats, vars sociala värde blir allom uppenbar.

I enlighet med dessa synpunkter hava de sakkunniga tidigare framlagt förslag till en betydligt utvidgad ram för kulturminnesvårdens organisation i riket, avseende dels att decentralisera det kulturminnesvårdande arbetet genom stärkande och utvecklande av provinsmuseerna och genom dessas inordnande bland kulturminnesvårdens aktiva organ, dels att omgestalta de statliga centralinstitutionerna på sådant sätt, att de bättre än som tidigare varit dem möjligt skola kunna motsvara de krav på initiativ, ledning, stöd och kontroll i de omfattande kulturvårdsarbetena landet runt, som med nödvändighet måste finnas. Även vid utformandet av dessa organisationsförslag hava de sakkunniga varit återhållsamma. De hava sökt bygga på den tidigare utvecklingens grund och undvikit tillskapandet av nya statliga institutioner. Det står emellertid klart för de sakkunniga, att den föreslagna ramen såväl för den statliga centralinstitutionen som för provinsorganisationerna framdeles skall kunna visa sig vara i behov av utvidgning, sedan någon tids erfarenhet av de nya förhållandena vunnits. Framför allt är det sannolikt, att riksantikvarieämbetets byggnadsminnesavdelning skall bliva i behov av ökad arbetskraft för att tillgodose de nya krav, som den föreslagna lagen om bevarande av kulturhistoriskt märkliga privatbyggnader torde komma att ställa på ämbetets aktiva medverkan.

Behov av ökad arbetskraft utöver de nu föreslagna landsantikvarierna torde väl också komma att göra sig gällande vid ett eller annat av de större provinsmuseerna. Detta har icke förbisetts av de sakkunniga, men dessa hava icke ansett sig böra eller kunna taga någon hänsyn härtill i nu förevarande sammanhang, där det gällt att skapa en allmängiltig organisatorisk

ram, vars detaljanpassning efter de speciella förhållandena i olika orter rimligen lämnats åt framtiden.

Enbart med lagstiftning och organisation kan givetvis icke någon effektiv kulturminnesvård skapas. Därtill krävas också för ändamålet disponibla kontanta medel. Om man sålunda önskar åstadkomma en bättre och effektivare kulturminnesvård i landet, är det nödvändigt att förse de kulturminnesvårdande organen med efter ändamålen avpassade, skäliga anslag. De sakkunniga anse sig i detta sammanhang skyldiga att framhålla, att de anslag, som hittills av riksdagen beviljats den statliga centralinstitutionen för kulturminnesvårdande uppgifter i landet, genomgående varit alltför knappa. Detta gäller dem alla men i alldeles särskild grad anslaget till »omedelbara iståndsättningsåtgärder å vissa byggnadsminnesmärken», avsett, som detta är att tillgodose nödvändiga iståndsättningsarbeten runt om i hela riket. Detta anslag har under en följd av år till och med budgetåret 1937/1938 utgått med 9,000 kronor och utgår för budgetåret 1938/1939 med 20,000 kronor. Det ligger i öppen dag, att ett anslag av denna storleksordning icke står i någon som helst rimlig proportion till de uppgifter, som därmed skola tillgodoses. Även om, såsom oftast är fallet, betydande bidrag kunna erhållas från föreningar, sparbanker och enskilda inom de orter, där iståndsättningsarbeten av byggnadsminnesmärken skola utföras, så utgör dock det ifrågavarande statsanslagets knapphet en mycket kännbar hämsko på riksantikvarieämbetets möjlighet att effektivt ingripa till räddande av de mycket talrika byggnadsminnesmärken, som befinna sig i fara att förstöras. Erfarenheten har tydligt visat, hurusom möjligheten för de kulturminnesvårdande organen att lämna ett direkt kontant bidrag till ett nödvändigt iståndsättningsarbete varit av den allra största betydelse dels för att locka fram bidrag från andra håll, dels för att göra en byggnads ägare gynnsamt stämd mot de anvisningar och förslag, som i kulturminnesvårdens intresse lämnats honom, då det t. ex. gällt att ändra en ännu i bruk varande äldre byggnad. Det ifrågavarande anslaget torde behöva mångdubblas, om det på ett någorlunda tillfredsställande sätt skall kunna motsvara sitt ändamål. Detsamma gäller anslaget till den för den förhistoriska minnesvården grundläggande, sedan åtskilliga år pågående systematiska inventeringen av landets fasta fornlämningar. Det måste anses vara ett synnerligen trängande önskemål, att detta inventeringsarbete kan bliva fullbordat inom överskådlig tid. De sakkunniga tveka sålunda icke om nödvändigheten av en betydlig höjning av de nu utgående direkta statsanslagen till kulturminnesvårdande ändamål, om en verklig förbättring av kulturminnesvårdens effektivitet skall kunna vinnas. Krav därpå ställas numera från alla håll i landet.

Emellertid uppstå tid efter annan för kulturminnesvården problem av ekonomisk art, vilka äro av den storleksordning, att de icke rimligen kunna lösas med ordinarie anslagsmedel. Det blir t. ex. nödvändigt att inköpa omgivningarna till ett viktigt fornminnesområde för att skydda detta från kringbyggande eller att inköpa en märklig byggnad, som ägaren eljest har för avsikt att riva eller ombygga. Det kan också vara fråga om att genom

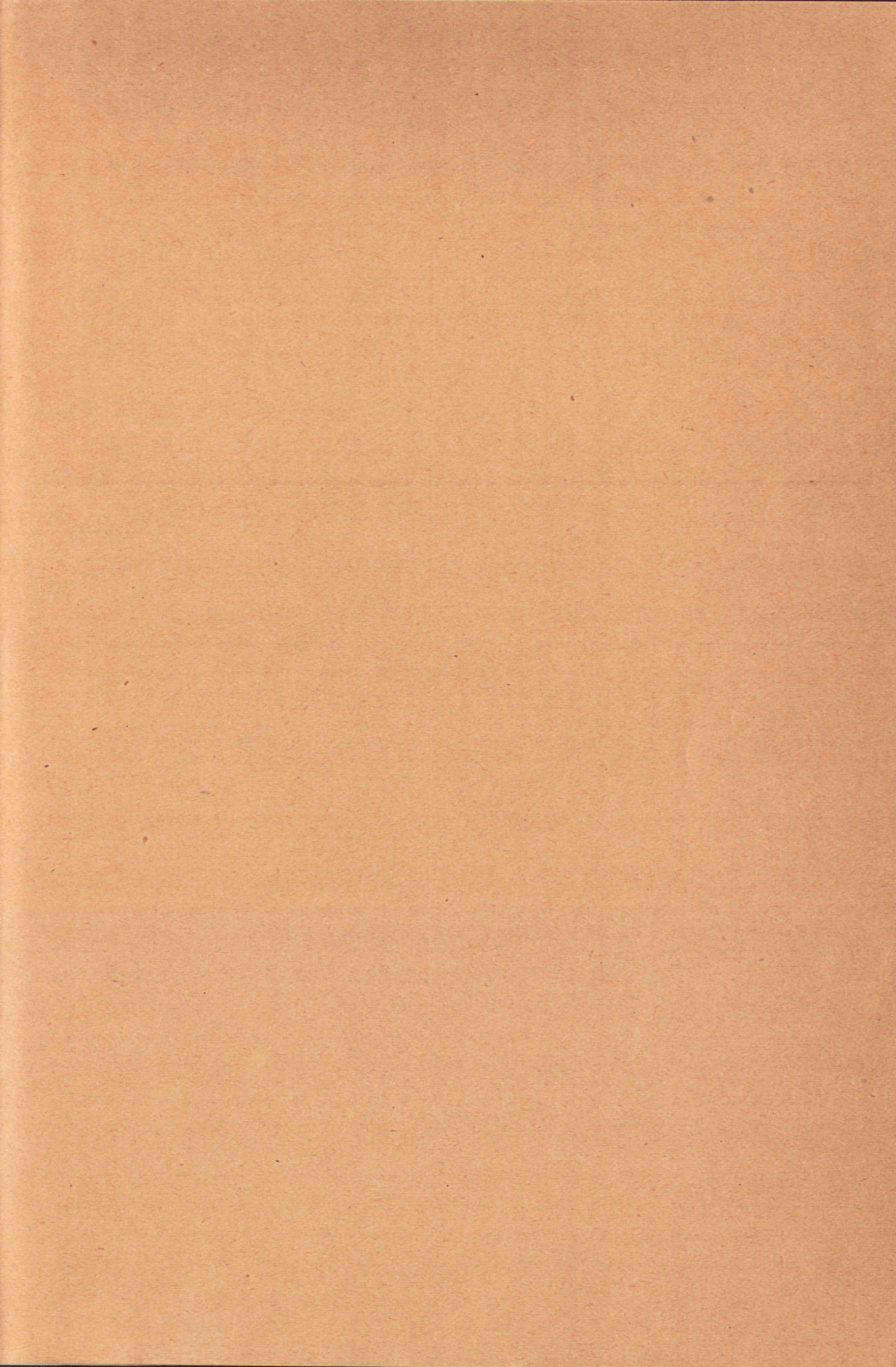
inköp rädda ett märkligt föremål eller en värdefull samling i privat ägo från att försäljas till utlandet eller eljest skingras, o. s. v. Det är vid dylika tillfällen oftast fråga om ganska betydande summor, i varje fall belopp av sådan storlek, att en kulturvårdande institution icke utan vidare kan prestera dem och att ej heller en anslagsbeviljande myndighet är i stånd att bevilja dem inom den relativt korta tidsfrist, som ofta vid dylika tillfällen uppställes. Starka skäl synas sålunda tala för att, på sätt under de sakkunnigas överläggningar föreslagits, skapa en *statens kulturminnesfond*, som enligt Kungl. Maj:ts prövning kunde få användas för att möjliggöra räddandet av hotade kulturminnen av mera betydande värde ävensom för att i alldeles särskilda fall trygga inköp av värdefulla fynd och föremål till landets museer, varuti givetvis även provinsmuseerna inbegripas. En dylik kulturminnesfond torde icke från början behöva uppgå till ett stort kapitalbelopp utan lämpligare efter hand erhålla tillskott i mån av vunnen erfarenhet. De sakkunniga drista sig icke att anvisa vägen för bildande av en dylik fond men hava dock föreställt sig, att tillskott av lotteri- eller tipsmedel i någon form skulle kunna komma i fråga. Utan möjlighet till större bidrag av här åsyftad art torde i många fall den föreslagna lagstiftningens bestämmelser komma att bli illusoriska till sin verkan såväl för kulturminnesvården som för museerna. De sakkunniga hava därför velat fästa uppmärksamheten på denna frågas stora betydelse såväl för den föreslagna lagstiftningens effektivitet som för museiorganisationens lyckliga genomförande.

Slutligen vilja de sakkunniga icke underlåta att framhålla, hurusom en verkligt effektiv och livskraftig kulturminnesvård i landet endast kan åvägbringas genom ett intimt, förtroendefullt och lojalt samarbete mellan å ena sidan de kulturminnesvårdande organen och å den andra sidan samtliga de offentliga myndigheter och verk, vilka förvalta eller genom sin verksamhet komma i direkt kontakt med landets kulturminnen. De sakkunniga ha sig bekant, att ett dylikt fruktbarande samarbete redan etablerats mellan riksantikvarieämbetet och ett flertal myndigheter, som särskilt ofta komma i kontakt med våra minnesmärken, såsom byggnadsstyrelsen, domänverket, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, telegrafverket m. fl. Erfarenheten från detta samarbete har också givit vid handen, att stora fördelar för kulturminnesvården utan olägenhet för andra intressen kunnat vinnas, i den mån man funnit en smidig och bekväm form för kommunicering av sådana ärenden, som beröra kulturminnesvårdens intressen. Ju mera ett dylikt samarbete kan utvecklas och befrämjas och ju fastare former detsamma kan erhålla, desto större blija möjligheterna för utvecklandet av en verkligt allmän och effektiv kulturminnesvård i landet, en kulturvård som får genomsyra hela förvaltningen, så att hänsynstagandet till kulturhistoriska värden blir lika självklart som till andra, i penningar lättare uttryckbara värden.

Att till ett obrutet sammanhang söka ena forntid och framtid, och att göra detta sammanhang synligt och fattbart för hela folket, det är kulturminnesvårdens stora och fruktbara uppgift.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Skrivelse till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet</i>	3
Författningsförslag.	
Förslag till lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider	5
Förslag till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet	10
Förslag till kungörelse angående vården av kyrka tillhörig lös egendom m. m.	10
Förslag till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader	11
Förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 75 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation	15
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 11:o) lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt	16
Mottivering.	
Inledning	17
Nordisk lagstiftning	19
Gällande rätt	21
Äldre förslag	24
De sakkunnigas förslag	25
I.. Förslag till lag om fasta fornlämningar och om fynd av lösa föremål från äldre tider	28
II.. Förslag till lag om ändrad lydelse av 10 kap. 11 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet.....	38
III.. Förslag till kungörelse angående vården av kyrka tillhörig lös egendom m. m.	38
IV.. Förslag till lag om bevarande av kulturhistoriskt märkliga byggnader..	39
V.. Förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 75 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation	45
VI.. Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 11:o) lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.....	45
Avslutning	45

Statens offentliga utredningar 1938

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

- Riktlinjer för en lagstiftning om ägareförbehåll och avbetalningsköp. [11]
Betänkande med förslag till lotteriförordning m. m. [17]
Betänkande med förslag till lag om frivillig pensionering av i enskild tjänst anställda m. m. [18]
Betänkande med förslag till reformerad hyreslagstiftning. [22]
Betänkande med förslag till lag om villkorlig frigivning m. m. [25]
Betänkande med förslag till trafikförsäkringslag jämte därmed sammanhängande författningar. [27]
Betänkande med förslag rörande djurskyddslagstiftning. [36]
Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. 1. Lagtext. [43]. 2. Motiv m. m. [44]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

- Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet å landsbygden enligt beredningsnämndernas förslag vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. [12]
1936 års uppborrdskommitté. Betänkande med förslag till omorganisation av uppborrdsväsendet och folkbokföringen m. m. Del 1. Uppborrdsväsendet. [46] Del 2. Folkbokföringen. [41] Del 3. Organisation och kostnader. [48]
Uppborrd- och folkbokföringsreformen. [51]
1936 års lönekommitté. Betänkande med förslag till civilt icke-ordinariereglemente. [52]
1936 års lönekommitté. Betänkande med förslag till militärt avlöningsreglemente. [55]

Politi.

- Betänkande ang. omorganisation av polisskolan i Stockholm m. m. [1]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Betänkande i näringsfrågan. [6]
Betänkande ang. barnbäklädnadsbidrag m. m. [7]
Betänkande ang. förvärvsarbete kvinnors rättsliga ställning vid äktenskap och barnsörd. [13]
Betänkande ang. »landsbygdens avfolkning». [15]
Yttrande med socialistiska synpunkter på befolkningsfrågan. [19]
Betänkande ang. barnkrubbor och sommarkolonier m. m. [20]
Arbetslöshetsräkningen den 31 augusti 1937. Del 1. [21]
Betänkande med vissa demografiska utredningar. [24]
Betänkande med utredning och förslag rörande statsbidrag till anordnande av bostäder åt äldre och änkor i s. k. pensionärshem. [40]
Betänkande med förslag ang. reglering av strandbebyggelsen m. m. [45]
Betänkande ang. gift kvinnas förvärvsarbete m. m. [47]
Slutbetänkande angivet av befolkningskommissionen. [57]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

- Betänkande med utredning och förslag rörande produktions- och avsättningsförhållandena inom trädgårdsnärningen. [5]
Den statliga egnahemsverksamheten. [34]
Betänkande med förslag till ändringar i arrendelagstiftningen. [38]

Yttenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

- Utredning rörande skogsnäringens ekonomiska läge med förslag till åtgärder för höjande av näringens bärkraft. 1. Förberedande undersökningar och uttalanden. [53] 2. Åtgärder för främjande av en ändamålsenlig virkesproduktion. [58]

Industri.

- Byggnadsindustrin i Sverige. 1. Allmän översikt, yttranden och förslag. [10] 2. Arbetsgivares och löntagares inkomster. [3] 3. Arbetslöshetens omfattning och växlingar. [4]
Betänkande jämte lagförslag ang. lärlingsutbildningen inom hantverket och den mindre industrien. [30]
Normalbestämmelser för järnkonstruktioner till byggnadsverk (järnbestämmelser). [37]

Handel och sjöfart.

- Betänkande med utredning och förslag ang. åtgärder till den svenska exportnäringens främjande. [42]

Kommunikationsväsen.

- Betänkande med förslag till lag om enskilda vägar m. m. [23]
1936 års järnvägskommitté. Betänkande rörande åtgärder för enhetliggörande av det svenska järnvägsnätet. [28]
Försöksutredning beträffande omfattningen av yrkesmässig godstrafik med automobil eller släpvagn under år 1937. [31]
Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödjande av privatflygningens utveckling i Sverige. [39]
Betänkande med förslag till förordning ang. yrkesmässig biltrafik m. m. [59]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

- Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt. Förslag till revision av den svenska kyrkohandboken. [2]
1936 års yrkeskolsakkunniga. Betänkande med förslag rörande omorganisation av vissa delar av tekniska skolan i Stockholm. [8]
Betänkande och förslag ang. skolöverstyrelsens organisation. [14]
Betänkande och förslag ang. verksamheten vid kungl. dramatiska teatern, dess förvaltning och ledning. [16]
Betänkande med utredning och förslag ang. centrala verkstadsskolor m. m. [26]
Betänkande med utredning och förslag ang. intagning av elever i första klassen av de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. [29]
Betänkande med utredning och förslag ang. begynnelse-språket i realskolan. [32]
Betänkande och förslag rörande den andliga vården inom försvarsväsendet. [33]
Betänkande och förslag ang. utsträckning av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. [35]
1936 års yrkeskolsakkunniga. Betänkande med förslag ang. utbildningen av lärare i teckning och i slöjd samt för yrkesundervisningen. [49]
Botänkande ang. utbildningen av lärare vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. [50]
Betänkande med utredning och förslag ang. överstyrelse för yrkesutbildning. [54]
Betänkande med förslag till reviderad forminneslagstiftning m. m. [60]

Försvarsväsen.

- Utlåtande rörande flottans fartygstyper m. m. [9]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.